

Lamed

List za radoznale

Izabrao i priredio Ivan L Ninić

Godina 13

Broj 1

Januar 2020.

Martin Buber

EKSTATIČKE ISPOVESTI

Antologija mističkih tekstova

Predgovor

Ova saopštenja ljudi o doživljaju koji su osetili kao nadljudski nisu sakupljeni ni radi definicije, niti pak vrednovanja, nego zbog toga što su u njima sila doživljaja, htenje za iskazivanjem neiskazivoga, kao i *vox humana*, ostvarili jedno znamenito jedinstvo. Ono što je od ovih elemenata stvoreno, ono što nosi obeležje *reči*, činilo mi se vrednim pažnje.

Nije mi stalo do toga da ekstazu učinim „uračunljivom“ – zanima me upravo ono što u njoj ne može da se uračuna. Ona svakako ima aspekt koji može da se unese u uzročni sklop događajâ, ali to nije tema ove knjige. Ekstatičar može da se objasni na psihološki, fiziološki ili patološki način, ali suština je u onome što ostaje s one strane objašnjenja – u njegovom doživljaju. Tu se ne povinujemo pojmovima koji smeraju na uspostavljanje reda, čak i u najmračnijem oblastima; ovde osluškujemo ono što čovek govori o svojoj duši, o najneizrecivijoj tajni svoje duše.

Slično je kao kod slobode volje. Svakako da opšta orijentacija u svetu ne sme da ima praznine i izvesno je da je sve determinisano, pa ipak, ovaj čovek se *osetio slobodnim*. Pokušajte da osporite njegov osećaj svojim pojmovima! Dokažite da je njegov osećaj samo varka, onako kako teolog dokazuje da Bog postoji zato što sve ima uzrok, te tako i svet mora da ima uzrok. Vi ismevate bogoslova. Uzročnost važi samo unutar iskustva, ali možda je upravo doživljaj ono što stoji

izvan iskustva, jer *prethodi* iskustvu. Ja sam tamna strana Meseca; vi znate za moje postojanje, ali ono što smatrate svetlim, za mene ne važi. Ja sam ostatak jednačine koji ne može da se poništi; možete nekako da me označite, ali ne možete da me uklonite: *You would pluck out the heart of my mystery?*¹ Ovaj čovek se osetio slobodnim, osetio je slobodu, božansku slobodu svoga delovanja. Varka? Pa dobro, onda je varka ono što nam je kod njega od suštinskog značaja.

Tako je to sa zanosom: oslovljava nas reč, reč Jastva.

U ovoj knjizi objavljujem i iskaze osoba koje spadaju u one koje se nazivaju bolesnima. Kao što je varka odmerena prema „istini“, tako je i bolest odmerena prema „zdravlju“. Mene, međutim, ne interesuje da li bi lekar koji bi ispitivao Anu Feterin našao da je ona histerična. Mene zanima kako ova ozloglašena žena govori iz svoje pritešnjene duše. Ne znam šta je to ludilo, ali znam da sam ovde da bih čuo glas čoveka.

Dakle, reč je o esteticima? Ne, nije reč o tome. Nije mi stalo do reči i do toga jesu li lepo sročene, već do Reči. Ova lepota razlikuje se od one estetičke – to je glas čoveka koji mi odzvanja u ušima.

Kada kažem „čoveka“, onda me se više ništa ne tiču nivoi, nomenklatura duhova. Tu su uzvišeni Plotin, Atar, najsmelijer pesnik, Valentin, potajni demon smene epoha, Ramakrišna, čijim se posredstvom duh Indije još jednom očitovao u naše vreme, tu je Simeon, vizantijski prijatelj i pevac Božiji, Gerlah Peters, njegov nizozemski brat, mlad i poletan i mome srcu mnogo bliži nego Admirabilis, a tu, pored njih, i ova pastirica Alpais (koja, po meni, isuviše mudro zbori), tu je i ova seljančica Armela, tu su i Kamisardi, koji se ispovedaju o grehu i oprost, tu su ove priposte, zaljubljene kaluderice, ovi neotesani građani, koji izmucavaju svoje pripovesti – Hans Engelbreht i Heme Hajen. Oni su tu, jedni pored drugih, jedni sa drugima, u zajednici onih koji su se usudili da pripovedaju o onom bezdanu.

¹ Želeli biste da istrnete srce moje tajne?

Sa njima živim, slušam njihove glasove, njihov glas – glas čoveka.

Razjasniće se zašto sam, tražeći ono Jedno, od mnoštva, ogromnog mnoštva koje sam tokom godina traženja prikupio, ovde izneo samo ovo malo, ali ne i:

– sve nesubjektivne govore o zanosu (pokušao sam da iz nečeg naizgled bezličnog iznesem na videlo ono najličnije, a pored toga sam u jednom dodatku pridodao nekoliko značajnih svedočanstava nesubjektivnih iska-za onih naroda i krugova, koji nisu mogli da uđu u okvir glavnog dela, uključujući i „Raspravu Sestre Katarine“, koju nisam želeo da izostavim u ovoj knjizi). Zato ovde nedostaju Filon i Proklo, Kavasila i viktorovci, Rojsbruk i Jovan od Krsta;

– sve opise vizija nesubjektivnog karaktera, a to znači one u kojima se ne ispoljava suštinsko delovanje ili trpljenje samog videoca, izuzimajući jedno viđenje Brigite, koje se čini sasvim subjektivnim, premda ona u njemu gotovo da i ne uzima učešća. Iz tog razloga su izostavljeni i tako značajni ljudi kao što su Joakim Florijski, Margerita Doanj, Custer Hadvijk, a posebno oni topografski videoci kakav je bio Svedenborg, čiji su me duhovni dnevnici veoma zaprepastili, ali ništa više od toga;

– sve ono to je rečeno na sholastički ili retorički, tj. posredan način;

– sva autobiografska saopštenja o zanosima kao predmetu interesovanja ili analize (Kardano mi se u ovom pogledu čini najsvojstvenijim);

– sve ono pesničko, gde se doživljaj podređuje ritmu, tj. kao zamena onoga što prodire i naleće jednim odmerenim talasanjem (ovde moram da ubrojim i Jakoponea, jednog od mojih miljenika, dok sam smatrao da treba da unesem Atara, Rumija, Simeona, Mehtildu iz Magdeburga i Zojzea. To je razvrstavanje koje mogu da zastupam ne formulisanjem nekog merila, nego zahtevom za proverom, što mi je u Jakoponeovom slučaju teško palo);

– ma kakvu psihologizaciju doživljaja, odnosno izveštaj koji opisuje doživljaj kao uzročno povezan proces, objektivizuje ga, te ne govori polazeći od njegovog trajnog uticaja, nego od rezimea, jedne opšte misli, imajući u vidu ne prasluku, nego sliku sećanja. Tome je slično klasifikujuće predstavljanje slavne Tereze, od koje sam preuzeo samo ono najsubjektivnije, pa i to s otporom.

Izostavljeno je, s druge strane, sve ono fragmentarno, što se nije uzdiglo do uobičajenog izraza jedne ličnosti. Zbog toga sam veoma nerado izostavio posebno indijske i gnostičke odlomke, kao i bogat materijal poreklom iz slovenskih sekti (kao što sam, obrnuto, od mnoštva materijala koji sam prikupio iz

novijih sekti, uneo kao reprezentativne samo ispovesti Kamisarda, dok sam smatrao da je kod starijih samo ponešto iz starohrišćanske jeresi isuviše značajno da bi bilo izostavljeno).

Ako sam, međutim, svuda tragao za onim neposrednim, to ne znači da sam *neposrednost predanja* uzeo za osnov odabiranja. Uneo sam ispovesti koje nisu zapisali neposredni učesnici, nego osobe iz njihovog okruženja (tu spadaju Ramakrišnine reči, a posebno svedočenja o zanosima u manastirima), koje su ponekad na ovaj ili onaj način učestvovala u tim doživljajima, te otuda ono neobično svedočenje zanosa udvoje, koje potiče od ispovednika Katarine Sijenske. Ponešto je i anonimno – ono što je prošlo proveru (*Pesma o prostoti*, kao i ono viđenje nepoznatog „plemenitog deteta“), a ponešto očigledno legendarno, u čemu su reči ekstatičara sasvim neokrnjene nastavlja da žive zahvaljujući poverenju koje naraštaji vernika tim rečima ukazuju (prvi sufiji, Egidije iz Aizija).

Nisam težio ka potpunosti u ma kom pogledu. Izgledalo mi je da je svaki osnovni tip u dovoljnoj meri zastupljen nekim značajnim odlomcima. Veću pažnju nego što je nalagala uravnoteženost ove knjige posvetio sam jedino oblasti manastirskog zanosa. Tako sam postupio zato što sam se tu, unutar krajnje jednoobraznosti jedne ustanove, štaviše, jednog pravila, susreo sa zadivljujućom raznoobraznošću života, jer mi se ovde ponajjasnije ukazalo kako je najintimniji doživljaj čoveka ujedno najopštiji i najličniji, ono u čemu se on pojavljuje bez ostatka kao stvorenje, ali isto tako i kao neponovljivo jednokratano. Tako su se tokom četiri stoleća u nizu pojavljivale četiri Italijanke: u Dučovo doba i doba poslednjih Vizantinaca, kontemplativna i bezlična Anđela, u doba Đotovo to je čitavim telom snažna Sijenežanka, u doba visoke renesanse, smirena, jasna i samosvesna Katarina Fijeska iz Đenove, a u doba baroka to je bila Madalena, koja je prestupala sve granice. S druge strane, na veoma malom prostoru i u kratkom vremenskom rasponu, kao na primer u manastiru Tes kod Vintertura, verovatno jedna pored druge, bile su dve – Sofija iz Klingnaua, koja je mogla da doživi samo sebe, i Jici Šultajs, koja je mogla da doživi samo svet, ali ona prva ne samo svoje pojedinačno sopstvo, nego čitavo svoje Jastvo, a druga ne ovu ili onu stvar, nego u svakoj od njih čitav svet. I jedna i druga su zapravo doživele isto, ali na veoma različit način. Još ponešto slično može da se pronađe u svedočanstvima o manastirskim zanosima.

Još gorom mi se čini jedna druga neuravnoteženost, a to je da unosim daleko manje onoga sa Istoka nego onoga iz zapadnog hrišćanstva. Tome je, pre svega,

razlog moje nepoznavanje većine jezika Istoka, kao i činjenica da je veoma malo toga, na primer od persijskih tekstova, prevedeno na neki od evropskih jezika. Postoji još jedan razlog, a to je da, po mom mišljenju, spisi iz Azije sadrže relativno malo pravih ispovesti. Na Istoku je zanos znatno češća, običnija, takoreći normalnija pojava nego u Evropi, te stoga saopštenja o njemu, umesto kao posebne ispovesti, na izvestan način više predstavljaju svakodnevna ispoljavanja, na primer u ljubavnom stihu ili glinenoj posudi. Ona mogu da se iščitaju iz persijskih distiha ili kineskih vaza. Doživljaj zato veoma retko ima neki sopstveni put. Istočnjak, osim toga, svoj doživljaj ne uzdiže – kako to čini Evropljanin – na oltar svoga pogleda. On oseća, i to što oseća doživljava.

Ovo bi moglo da u dovoljnoj meri rasvetli ono što se u knjizi nalazi, kao i zašto u njoj nema onoga što nije uneto. Želeo bih da dodam još nekoliko reči o načinu na koji sam pristupao tekstovima. Svrha ove knjige opravdava to što donosim izvode, a izostavljam nebitna mesta (koja su uvek označena tačkama). Stihovane odlomke transponovao sam u prozu, jer je samo tako mogla da se očuva ona vernost koja mi je bila potrebna. Uvrštene prevode na nemački koristio sam samo u dva slučaja – onda kada nisam mogao da pribavim izvornik – u prvom slučaju, jedan persijski tekst nikako nisam mogao da pronađem u prevodu na neki drugi jezik, dok je u drugom jedan indijski tekst već postojao u klasičnom prevodu Paula Dojsena na nemački jezik. Izdanja i prevodi koje sam upotrebljavao navedeni su na kraju knjige.

Nisam pridodao životopise ljudi od kojih ispovesti potiču. Životne okolnosti nisu imale nikakav uticaj na ono što se ovde o njima svedoči. Naveo sam samo doba i oblast kako bih olakšao uvid u ovozemaljske prilike često slabo poznatih osoba. Tamo gde bi možda i postojala potreba za produbljenijim upoznavanjem, može se pronaći sažeto upućivanje na literaturu u bibliografskim beleškama, ukoliko to već nije u dovoljnoj meri učinjeno navođenjem izdanja, odnosno prevoda, u kojima se sadrži i obaveštenje o životnim okolnostima.

Zanos i ispovest

Naš ljudski životni nagon, koji dopušta sve – čitavu svetlost i muziku, svu dosetljivost i sve oblike bola, puninu sećanja i puninu iščekivanja – zatvara se samo pred jednim: pred Jedinštvom. U svakom pogledu trepti potajno hiljadu pogleda, koji neće da se spoje s njim, svako lepo, čisto divljenje uzmućeno je hiljadama sećanja, a i u najskrivnijoj patnji romori hiljadu pita-

nja. Podsticaj je obilan i oskudan, on proširuje i skuplja obim, on stvara vrtlog predmeta i vrtlog osećanja, kovitlac prema kovitlacu, koji jedan na drugi udaraju i jedan kroz drugoga struje, ostavljajući nas da predemo čitav put kojim hodimo bez Jedinštvâ. Podstrek mi omogućuje da imam stvari, kao i odgovarajuće zamisli, ali ne i Jedinštvo. Svet ili ja, ma koliko to bilo: ja, svet, mi – ne, ja-svet jesam onaj otrgnuti, onaj koji ne može da se uhvati, da se doživi. Svežnju dajem naziv, nazivajući ga svetom, ali ime nije Jedinštvo koje može da se doživi. Subjektiviram svežanj i oslovljavam ga kao osobu, ali subjekt nije Jedinštvo koje može da se doživi. Ime i subjekt pripadaju pokretaču, a moja je ruka koja se pruža – u prazno.

To je pak božanski smisao ljudskog života, to da je podstrek samo ono spoljašnje u odnosu na ono nepoznato i najživotnije unutrašnje, koje može da se kao doživljaj uskrati jedino saznanju, koje je kćerka podsticaja, ali ne i valovitoj i sebeoslobađajućoj duši. Duša, koja se napela da raskine pobudu i da joj se otme, jeste ono što prima milost Jedinštvâ. Ona može da susretne nekog dragog čoveka ili, pak, nekakav divlji kamenjar: u tom čoveku, u tom kamenjaru razgoreva se milost, a duša ne doživljava više jedinstvo oko koga se kovitla hiljadu drugih jedinstava, niti pritisak ruke ili pogled na kamen, nego doživljava Jedinštvo, svet – sebe samu. Sve njene sile su u igri, sve su ujedinjene i osećane kao jedno, a usred silâ živi i zrači voljeni čovek, opaženi kamen. Ona doživljava jedinstvo Jedinštvâ, a u njemu jedinstvo Jedinštvâ i sveta, ne više nekog sadržaja, nego ono beskrajno veće od svakog sadržaja.

Pa ipak, ni to nije potpuna sloboda duše. Ona je ne stiće sama, nego dobija od drugoga, a to drugo je u vlasti pobude. Zato ma kakav pokret pobude – misao koja se pretače u lik ljubljenog, oblak koji preobražava izgled kamena – može da stekne vlast nad njom i da joj pomuti Jedinštvo, tako da ponovo bude prepuštena i zatočena u vrtlogu osećanja i predmeta. Čak i u čistom trenutku može da se učini rascepljenom, kao neko izvirivanje, te su tu umesto Jedinštvâ dva sveta i ponor, nad kojim se pruža najnepouzdaniji od svih mostova; ili haos, tmuša, u kojoj nikakvog Jedinštvâ nema.

Postoji, doduše, jedan doživljaj, koji iz same duše u njoj uzrasta, bez dodira i bez otpora, u čistoj samosvojnosti. On nastaje i dovršava se s one strane pobude, oslobođen drugosti, drugome nepristupačan. On se ničim ne prihranjuje i nikakav otrov do njega ne može da dopre. Duša koja u njemu prebiva, prebiva u sebi samoj, ima sebe samu i samu sebe doživljava bez ikakvog ograničenja. Ona sebe ne doživljava više kao Jedinštvo zato što se bezostatno predala nekoj stvari u svetu i zato što se u njoj sabrala, već zato što je sasvim

u sebe utonula do samog dna – jezgro i ljuska, sunce i oko, piće i pijanica ujedno. Ovaj najunutarniji doživljaj jeste ono što su Grci nazivali zanosom (esktažom), a to znači „istupanje“.

Ako se religija zaista, kako se to kaže, „razvijala“, onda se kao bitan stupanj tog procesa može smatrati preobražaj u poimanju Boga. Izgleda da se u početku imenom Božijim pre svega objašnjavalo ono što se na ovom svetu nije razumevalo, a potom sve češće ono što čoveku njemu samom nije bilo jasno. Tako je zanos – ono što je čovek u sebi ponajmanje razumevao – bio smatran nauzvišenijim Božijim darom.

Pojava koja se pomoću jednog pojma iz optike može označiti kao projekcija, tj. ospoljavanje nečeg unutrašnjeg, svoj najjasniji lik ima u zanosu, koji se, kao ono ponajvećma unutrašnje, ponajdalje i ospoljava. Vernik hrišćanske epohe može da je postavi samo na krajnje tačke svog kosmosa, pripisujući je nužno bilo Bogu ili Đavolu. Još je Žana iz Kambrea pisala svom ispovedniku: „Prinudena sam da Vam ispovedim unutrašnju nevolju, u kojoj se nalazim od Vaše poslednje utehe, jer ste me ostavili u sumnji da li sam u vlasti Boga ili Đavola. Ukoliko je reč o Đavolu, onda su sve molitve koje sam izgovarala tokom poslednjih trideset sedam godina bile beskorisne.“ Nije samo u onim vremenima u kojima je život bio raspet između božanskoga i đavolskoga, jer se nije znalo za moć i domet ljudskoga, intimnost zanosa ostala neshvaćena. Gotovo da i nema ekstatičara koji svoj doživljaj Jastva nije protumačio kao doživljaj Boga (ma koliko da se nastojalo na pounutrenju Boga, tek su ga poneki uveli u Jastvo kao njegovo Jedinstvo). Čini mi se da je to zasnovano u suštini doživljaja.

U doživljaju zanosa kao takvom još ništa ne upućuje bilo ka unutrašnjosti ili ka spoljašnjosti. Onaj ko doživljava Jedinstvo Jastva i sveta ne zna ništa o Jastvu i svetu; jer, kako stoji u Upanišadama, kao što onaj koji se nalazi u zagrljaju voljene žene nije svestan šta je spolja odnosno unutra, tako i duh, obgrljen prapostvom, nije svestan šta je napolju a šta unutra. Čovek, međutim, ne može da se izbegne da čak i ono najsubjektivnije, najslobodnije, nakon što je doživljeno, ne unese kao kariku u lanac podsticaja, te da onome što je bezvremeno i nesputano poput večnosti prošlo kroz dušu ne pridoda jednu malu prošlost – uzrok – i jednu malu budućnost – posledicu. Što je

---

² Pored dokazâ o shvatanju Boga kao pneumatskog elementa, u kome obitava vernik, koje Diterih navodi u svojoj knjizi *Jedno bogoslužjenje Mitri* (ova knjiga, koja je i zaveštanje, svakako zaslužuje da bude pomenuta na ovom mestu) trebalo

doživljaj ličniji i samosvojniji, utoliko je teže uvesti ga u krug drugoga, ograničenoga, i utoliko prirodnije i neospornije pripisati ga nekome ko je iznad sveta, oslobođen svake vezanosti. Čovek koji se svakodnevno pouzdano kreće u krugu svojih telesnih funkcija i svoje neslobode, u zanosu prima otkrivenje svoje slobode. On, koji zna samo za pojedinačne doživljaje: doživljaj čula, mišljenja, volje, međusobno povezane, ali ipak razdvojene i svesno primljene u toj razdvojenosti, iskušava jedan nediferenciran doživljaj – doživljaj Jastva. Nad njim, koji uvek doživljava i zna sebe kroz tu pojedinačnost, ograničenost i uslovljenost, kovitla se sila preobilja i beskonačnosti, u kome nestaje i njegova najizvornija sigurnost, granica između njega i Drugoga. On taj doživljaj ne može da smatra uobičajenim, on se ne usuđuje da ga nametne svom sirotom Jastvu, za koje i ne sanja da u sebi nosi svetsko Ja. Tako ga pripisuje Bogu. Ono što on o Bogu misli, oseća i sanjari, iskršava iznova u njegovom zanosu, zasipa ga bezbrojem slika i zvukova, čineći od doživljaja Jedinstva jednu mnogoliku tajnu.

Tu je osnovna predstava, više ili manje telesno shvaćena, predstava ujedinjenja sa Bogom. Zanos je izvorno ulaženje u Boga, *enthusiasmos* – ispunjenost Bogom². Jedenje boga, udisanje božanskog plamenog daha, ljubavno sjedinjenje sa Bogom (taj osnovni oblik ostao je svojstven svoj kasnijoj mistici), ponovno rođenje, preporod kroz Boga, putovanje duše ka Bogu i u Boga, jesu oblici pomenute predstave. Pavle ne zna da li je njegova duša bila u telu ili van njega, a Hadž Gaon odbacuje većinsko mišljenje, kada o posvećeniku koji je prešao deset stupnjeva govori sledeće: „Tada mu se otvaraju Nebesa, ne da bi u njih ušao, već se nešto događa u njegovom srcu, zahvaljujući čemu pristupa posmatranju božanskih stvari.“ Ma kako da je dalek put koji vodi od ovoga do platoničara, sufijâ, nemačkih Božijih družbenika, i tu još uvek živi Bog sa kojim se u zanosu ujedinjuje. Samo se u indijskim drevnim spisima, a možda i kasnije u pojedinačnim slučajevima, objavljuje Jastvo, koje nije ništa drugo do Sve i Jedinstvo.

Od svih doživljaja o kojima se, u cilju naznačavanja njihove neuporedivosti, kaže da ne mogu da se posreduju, zanos je po svojoj suštini najneizreciviji. On je takav zato što je osoba koja ga je doživela postala Jedinstvo, u kome više ne može da se pojavi dvojstvo.

bi, možda, navesti i poznojevrejsko ime za Boga – Makom – koje znači mesto, a koje predstavlja poslednji trag jedne drevne slike.

Ono što se u zanosu iskušava (ukoliko tu uopšte i može da se govori o „nečemu“), jeste jedinstvo Jastva; međutim, da bi bilo doživljeno kao Jedinstvo, Jastvo to mora da je već postalo. Samo onaj ko je savršeno sjedinjen može da primi Jedinstvo. On tada više nije svežanj, nego vatra. Tada su sliveni sadržaj njegovog iskustva i subjekt tog iskustva, svet i Jastvo; tada su sve snage uzdignute u jednu silu, sve varnice iskre u jednom plamenu. On je tada oslobođen pobuda, uveden u najspokojnije, najtiše carstvo nebesko, lišen čak i jezika, koji je pobuda negda u nevolji iskovala za ispomoc, a koji je od svog nastanka uvek težio samo za jednim, nemogućim: da priguši pobudu i da se čitav preobrati u pesmu – Istina, Čistota, Pesma. „Tada reče“ – stoji kod Majstera Ekhearta – nevesta u *Pesmi nad pesmama*: Prešla sam preko svih planina i sve moje moći, sve do tamne sile Oca. Tada sam čula bez zvuka, videla bez svetlosti, kretala se bez pokreta, kušala ono čega nije bilo, osetila ono što nije postojalo. Tada je moje srce bilo bez dna, moja duša bez ljubavi, moj duh bez oblika, a moja priroda bezbitna. Sada počujte šta je ona htela da kaže! Kada kaže da je prešla preko svih planina, onda misli da je prevazišla svaki govor koji može da uobličí svojim snagama, sve do tamne sile Oca, gde se svaki govor okončava.“

Tako je ekstatičar – uzdignut iznad igre čulâ i misli – razrešen i govora, koji ne može da ga sledi. On je nastao kao sabiralište znakova za afekte i nevolje ljudskog života. On je nastao zato što je stvarao oznake za čulne stvari, bliže ili udaljenije od ljudskog tela. On je sledovao izgrađivanju duše čoveka na sve skrovitijim putevima i oblikovao je, sastavljao i glačao imena za sve naopakije veštine i najčudovišnije hiljadustruke tajne. On je osvojio, ne, on je načinio Olimp ljudskog duha, nadodajući metaforu na metaforu, sve dok i najviši misaoni vrhovi nisu bili obuhvaćeni rečju. On tako čini i činiće, ali može uvek da započne samo od jednoga i da jedno zadovolji: od znakovitorne mnoštvenosti Jastva. Jezik nikada neće stupiti u carstvo zanosâ, jer to je carstvo Jedinstva.

Jezik saznanja: saznanje blizine ili daljine, osećanja ili ideje, a saznanje je delo pobude, u svom najimpozantnijem obliku jedan divovski koordinatni sistem duha. Doživljaj zanosâ, međutim, nije saznanje.

To je smisao onoga o čemu čitamo u *Knjizi Jerotejevoj* (knjizi Sirijca Stefana bar Sudailija?), istog onog Jeroteja o kome se, ukoliko pravilno sudimo, kaže da ne samo što je iskusio ono božansko, nego ga i propatio: *οὐ μόνον μαθῶν ἀλλὰ καὶ παθῶν τὰ θεῖα*. „Čini mi se ispravnim da zborim bez reči i da bez saznanja razumevam ono što stoji iznad reči i saznanja. Moje nije ništa drugo do tajanstvena ćutnja i mistički

spokoj, koji poništava svest i rastvara oblike. Traži, dakle, u ćutnji i skrivenosti ono savršenstvo i izvorno sjedinjenje sa suštinskim pradobrom“.

Onaj ko doživljava zanos nije postao Jedinstvo samo u odnosu na svoju raniju mnoštvenost. Njegovo Jedinstvo nije relativno, nije ograničeno Drugošću, ono je bezgranično, jer to je jedinstvo Jastva i sveta. Njegovo Jedinstvo je osamljenost, apsolutna osamljenost – osamljenost onoga što nema granica. On je Drugost uneo u sebe, u svoju Jedinstvenost, kao svet, ali izvan sebe on više nema Drugosti, on više nije sa njom u zajedništvu. Jezik je, međutim, funkcija zajednice i on ne može da iskaže ništa drugo do zajedničkost. On i ono najličnije mora nekako da prevede u zajednički doživljaj čoveka, mora nekako da ga iz njega iznedri ne bi li ga izrekao. Zanos je izvan zajedničkog doživljaja. On je Jedinstvo, on je osamljenost, on je jednost, koja ne može da se prevede. On je bezdan koji se ne meri viskom – neizrecivo.

Na jednom mestu u velikoj pariskoj magijskoj knjizi *Apathanatismos*, koja sadrži uputstva adeptu za najviše posvećenje, preporod za besmrtnost, govori mu se sledeće: „Videćeš, naime, bogove koji te posmatraju i nasrću na tebe. Ti tada smesta položi kažiprst na usta i reci: ćutanje, ćutanje, ćutanje – simbole živoga, neprolaznog Boga – zaštitni me, o ćutanje!... Kada, pak, ugledaš viši svet čist i samotna, bez bogova ili anđela koji nasrću na tebe, pripremi se da začuješ prasak silnog groma, koji će te potresti. Ti, opet, reci: ćutanje. Molitva: Ja sam zvezda, koja hodi putevima vašim i sja nad dubinama.“

Ćutnja je naš simbol-zaštitnik, koji nas štiti od bogova i anđela pobude; naša odbrana od njihovih zavodenja, naše očišćenje od njihove nečistote. Mi prećutkujemo doživljaj, i on je tada zvezda koja nam osvetljava pravi put; oglašavamo ga, i onda je on bačen pod noge svinjama. Mi smo spokojni u Gospodu, koji se u nama stâni; ako li govorimo: Gospode! Gospode! Onda smo ga izgubili. Isto tako je i sa nama: moramo da govorimo, a naš govor zatvara kupolu nebesku nad nama, nad nama i nad ostalima: pesništvo, ljubav, budućnost. Jedno ipak nije pod tom kupolom – Jedno, koje je nužno.

Svest je projektovala zanos van nas, a volja je po drugi put izvodi u nastojanju da iskaže ono neiskazivo. Čak i najintimniji doživljaj nije pošteden od nagona za ispoljavanjem. Verujem u zanose koje nikada nije dotakao nikakav zvuk, kao u nevidljivo svetilište čovečanstva. Svedočanstva onih koje su pretočene u reči nalaze se preda mnom. Tu su ljudi koji svoju najvišu, apsolutnu osamu nisu podneli, koji su se iz

beskrajnog koje su doživeli spustili usred onog konačnog, iz Jedinstva usred vrvećeg mnoštva. Čim progovore, čim – kao što je uobičajeno da govor predstavlja uvod – sebi progovore, smesta se zatiču u okovima, ograničeni. Ono bezgranično ne govori sebi niti u sebi, jer u njemu i nema granica, nikakvog mnoštva, dvojstva, ti i ja. Čim progovore, već su u vlasti jezika, koji je dorastao svemu osim temelju doživljaja – Jedinstvu. Čim kažu, već su izrekli Drugost.

Postoji, doduše, jedan ponajtiši govor, koji govori samo o biću, ali ga ne opisuje. On je tako uzvišen i spokojan, kao da i nije govor nego tiho podizanje očnih kapaka. On nije neveran, jer govori samo da nešto jeste.

Onaj vešti govornik i čovek Crkve, Bernar od Klervoa, jednom je usred propovedi zastao i tiho rekao, niti nametljivo niti pak smerno, da nije reč o nekom triku, nego da ga je preplavilo sećanje, te mu je preseklo ono što je zaustio da kaže: „Fateor et mihi adventasse verbum“ – „Ispovedam, da se i meni primakla Reč.“ Potom je produžio s govorom, istina nešto glasnije, ali čistom dušom nastojeći da savlada ponovno javljanje veštine, jer je osećao da se to oprisutilo, jer se prisećao da je bilo tu, jer je slutio da će doći, a dolazak i odlazak nije osećao. Ono nečulno nije moglo da stupi ni kroz jedno čulo, ono savršeno nije moglo od njega da potekne. „Kada sam pogledao napolje, pronašao sam ga s one strane sve moje spoljašnjosti, kada sam pogledao unutra, bilo mi je bliže od najbližega. Spoznao sam da je istinito ono što sam pročitao – da u njemu živimo, krećemo se i jesmo. Blažen je pak onaj u kome je ono, koji od njega živi, koji se njime pokreće.“ Smatram njegovu ispovest verodostojnom. Osećam da nekada, kada još nije mogao da govori kao što je tada govorio, doživljavao časove u kojima je prepatio ono božansko. Sva besramna gizdavost njegove retorike iskupljena je time što je progovorio o času kada Reč nije zatrpavao mnogim rečima, već o Reči svedočio svojim ćutanjem, kao što to čini mučenik svojom krvlju.

Od ovakvog govora kroz mnoge časove dolazi se do onog pripovedanja o Bogu i njegovim darovima, koje ne zastrašuje i ne preokreće, nego govori i govori. Nije ništa manje savesno, njegov jezik nigde ne zvuči lepršavo, znamo da ne obmanjuje, nego da ispoveda ono mišljeno. Nedostaje mu, međutim, spokojstvo, a gde nema spokojstva, tu glas nužnosti zvuči kao glas samovolje.

Čak i sama pojava projekcije (kada onaj, koji je doživeo svoje Jastvo, sebe i druge ubeđuje da je doživeo Boga) može nekome da deluje kao proizvoljna – bezbožniku kao samovolja jednog uobraženog teizma (ili nečistog panteizma), a pobožnome kao samovolja

gordosti i blasfemije. Džeremi Tejlor, koji je bio duhovno isuviše profinjen da bi težio samouzdizanju umesto razumevanju, rekao je: „Kada su zaneseni bremenima i oslonjeni na um, oni ne znaju zbog čega pate, nazivajući to kako im drago“ („they suffer they know not what, and call it what they please“). Tu zapravo nema samovolje, već pritešnjenosti i nužnosti.

Još proizvoljnijim mora da deluje sadržaj ispovesti ekstatičara, pre svih onoga koji nije doživeo u sopstvenoj duši tragediju, koja nastaje iz susreta nagona za ispoljavanjem onog najintimnijeg i najličnijeg sa datim ljudskim jezikom; borbu iracionalnoga i racionalnoga, koja se okončava bez pobede i poraza, na jednom ispisanom listu hartije, koja jasnom oku predočava pečat jedne velike patnje.

Bosje, duhovno na nižem stepenu od Tejlora i ljubitelj logike (sve dok ona ne ugrožava dogmu), želi da ospori ekstatičare dosetkom o otkriću protivrečnosti. Oni kažu – tako ona glasi – da posmatranje ne briše samo sve slike sećanja i sve tragove u mozgu, nego i svaku zamisao i svaku duhovnu pojavu; govoreći tako, oni su prisiljeni da to pobijaju, ne samo kada je reč o duhovnim pojavama i zamislama, nego i u pogledu samih uobličених slika, jer su knjige u kojima ih poriču ispunjene njima.

Protivrečnost je, dakle, otkrivena. Kakav značaj, međutim, ona može da ima za prosuđivanje ljudi koji svoj život provode u bolu jedne nezamislive protivrečnosti: protivrečnosti doživljaja i pobude, iznad koje se uzdižu i u koju se svaki put iznova survavaju? To je protivrečnost između zanosa, koji se ne zadržava u pamćenju s jedne, i nastojanja da se ono spase za pamćenje, u slici, govoru, ispovesti, s druge strane.

Istina je: ekstatičar ne može da iskaže ono neiskazivo. On iskazuje nešto drugo, slike, snove, likove, ali ne i Jedinstvo. On govori, mora da govori, jer Reč u njemu gori. Onaj ko se nije obratio ljudima, obraćao se sebi; on je bio svetac, jer je u spoljnom ostajao osamljen, ali je možda ostajao osamljen jer nije ima tako veliku potrebu da drugima prenese poruku, nemoguću poruku?

Onaj ko o Jedinstvu govori, zamuckuje, u slikama, snovima i likovima ne laže. Likovi i zvukovi, rođeni u njegovom osećanju Boga, koji su kružili oko pradoživljaja, ostali su mu u sećanju – ukруг oko plamenapokretača, koji jedini živi u njemu kao trag doživljaja. Možda se u to mešaju i drugi likovi i zvukovi koji izranjaju iz tamnih oblasti njegove duše, a kojima on ne zna poreklo, ali za njima poseže kako bi samog sebe razumeo; jer on sebe ne razume, a ipak se u njemu probudila težnja, koja gasne u zanosu – težnja za samorazumevanjem. On iskazuje likove i zvukove i

primećuje da ne saopštava doživljaj, temelj, Jedinstvo; hteo bi da se zaustavi, ali ne može, osećajući ono nekazivo kao kapiju sa sedam brava koju drmusa, a zna da se ona neće otvoriti, pa ipak, ne sme da odustane, jer u njemu plamti Reč. Zanos je odumro, vreme ga je svojim napredovanjem dokrajčilo, jer ne želi da mu se neko podсмеva. Zanos je, međutim, umirući, u vreme ubacio Reč, koja u njemu plamti. On neprestano govori, ne može da začuti, podstiče ga plamen Reči; zna da ne može da se iskaže, ali nastavlja to da pokušava, sve dok njegova duša ne bude na smrt iscrpljena i dok ga Reč ne napusti. To je *exaltatio* onoga koji se vratio pobudi, ali sa njom ne može da se pomiri. To je njegovo uzdignuće, uzdignuće onoga koji govori. Ono liči na uzdignuće pesnika, manje je od njega po obilju, a silnije po bitku. To je napetost iskazivanja neiskazivoga, rad na nemogućem, stvaranje u mraku. Njeno delo – isповest – nosi njeno obeležje.

Težnja za kazivanjem koju ekstatičar oseća ipak nije naprosto nemoć i mucanje, nego takođe moć i melodija. On bez traga nestalom zanosu želi da pribavi sećanje, ono bezvremeno da spase u vremenu – on hoće da Jedinstvo lišeno mnoštva preobrazi u jedinstvo sveg mnoštva. Tu je budna misao na veliki mit, koji se provlači kroz epohe čovečanstva: mit o Jedinstvu koje postaje mnoštvo zato što posmatra i hoće da biva posmatrano, saznaje i hoće da biva saznato, voli i hoće da bude voljeno, te tako, ostajući jedinstveno, obuhvata sebe kao mnoštvo – od Jastva koje stvara Ti, od prapostva koje se preobraća u svet, od božanstva koje se preobraća u Boga. U mitu, u Vedama i Upanišadama, Midrašu i Kabali, kod Platona i Isusa, nije li obznanjen simbol onoga što ekstatičar doživljava? Nisu li učitelji svih vremena, koji su ga stvorili i uvek iznova stvarali, crpeli iz njegovog doživljaja? Oni su takođe iskusili Jedinstvo, oni su takođe iz Jedinstva prešli u mnoštvo. Kako pak njihov zanos nije bio prodor onog nezamislivog, koji preplavljuje dušu, već pribiranje i crpljenje iz najdubljih izvora, poznavanje temelja, to Reč njih nije pritiskala kao silovita stihija, ona je na njih bila položena poput očeve ruke. Tako ih je ona navodila da Reč pohrane ne kao doživljaj u pobudu, ne kao izveštaj u arhivu vremena, nego u delo svog života, da ga ugrade u svoj rad, iskivajući otuda pradavni mit, pridodajući ga tako ne kao stvar drugim ovozemaljskim stvarima, nego kao zvezdu zvezdama nebeskim.

Nije li mit opsena? Nije li on otkrivenje poslednje stvarnosti bića? Nije li doživljaj ekstatičara simbol pradoživljaja svetskog duha? Nisu li i jedno i drugo doživljaj?

Oslušujemo sebe i ne znamo više koje to more šumi u nama.

Marija Madalena de Paci

(1566–1607)

Pored stalne strastvenosti, koja joj srce rastapa, te neprekidno misli na Boga, o Bogu govori, što ju je često okretalo od čulâ i sasvim prenosilo u Boga, s vremena na vreme bi zapadala u tako veliku jaru, da više nije mogla da je skriva u grudima, već se izlivala preko njenog lica, u njenom delovanju, izbijajući u njenim rečima. Ona, koja je zbog vršenja pokore, obično bila slaba, lomna, bleđa i iscrpljena, sasvim bi ojačala kada bi bila obuzeta ovim plamenom ljubavi, a lice bi joj bilo puno i sjajno, oči kao dve blještave zvezde, a pogled vedar i veseo, kao kod nekog blaženog anđela. Nije imala mira ni počinka. Kako bi se oslobodila ove jare, koju više nije mogla da zadržava u sebi, bila je prinuđena da se pomera i da se kreće na osoben način. Tada bi je, tokom ovih nastupa, vidali kako brzo trči s jednog mesta na drugo, kako, zanesena ljubavlju, prolazi kroz manastir vičući iz sveg glasa: „Ljubav, ljubav, ljubav.“ Kako nije mogla da podnese tako velik plamen ljubavi, govorila bi: „O moj Gospode, ne više ljubavi, ne više ljubavi.“ Sestrama koje bi je sledile govorila bi: „Ne znate, časne sestre, da moj Isus nije ništa drugo do ljubav, čak prepun ljubavi. Prepun si ljubavi, kažem, moj Isuse, a to ću uvek govoriti. Ti si veoma nežan i veseo, Ti oraspoložuješ i tešiš, ti hraniš i sjedinjuješ, Ti si bol i zalečenje, trud i odmor, smrt i život ujedno. Šta nije u tebi? Ti si mudar i odvažan, uzvišen i bezmeran, čudesan i neiskaziv.“ Drugi put je izgarala od žudnje, želeći da ovaj voljeni Bog bude priznat i poštovan od ljudi, te je, okrećući se ka nebesima, govorila: „O, ljubavi, o, ljubavi! Daj mi toliko jak glas, o moj Gospode, da se, kada te nazove ljubavlju, zaori od istoka do zapada, i od svakog kutka sveta sve do pakla, kako bi bio priznat i poštovan kao istinska ljubav. O, ljubavi, ti prodireš i probijaš, ti razdireš i povezuješ, ti upravljaš svim stvarima, ti si nebo i zemlja, vatra i vazduh, krv i voda: ti si Bog i čovek.“

Šarajući ukrase na jednoj slici Deteta Isusa, ona reče: „Želim da budeš nag, o moj Isuse, jer ne bih mogla da te podnesem u beskonačnosti tvojih vrlina i savršenstava. Želim tvoju nagu, nagu ljudskost.“

Iz njenih saopštenja

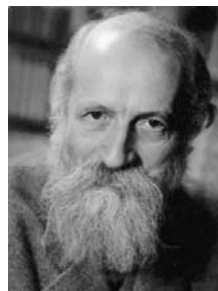
Videh da se Isus sjedinio sa svojom nevestom u najprisnijem jedinstvu, položio je svoju glavu na glavu svoje neveste, svoje oči na njene, njegova usta, njegove ruke, njegova stopala, sve svoje udove na njene, tako

da se nevesta stopila s njim i želela sve ono što i njen ženik, videla sve ono što je i ženik video, kušala sve što i ženik. Bog i neće ništa drugo do da se duša na ovaj način sa njim ujedini, te da on bude sa njom sasvim ujedinjen. Kada glava duše dođe na Isusovu glavu, ona ne može da želi ništa drugo do da se ujedini sa Bogom, a Bog sa njom. Bog samog sebe sagledava jedino u samom sebi, a izvan sebe ima moć nad sobom i vidi sebe u svim stvorenjima, čak i u onima koja nemaju osećaja, a u njima zahvaljujući sili po kojoj im daje da postoje, čineći ih delatnima i plodonosnima. Tako duša, budući da su joj oči na Isusovim očima, vidi samu sebe i Boga u svim stvarima.

Nakon presvetog pričešća, posmatrala sam sjedinjenje duše sa Bogom posredstvom sakramenta, i u jednom trenutku našla sam se u potpunom jedinstvu sa Bogom, u Boga preobražena, izvan svih telesnih osećaja, tako da, čak i kada bih bila bačena u užarenu peć, ne bih ništa osetila. Nisam znala ni da li sam mrtva, živa, u ljubavi, na zemlji ili na nebu. Videla sam samo čitavog, slavom ispunjenog Boga u sebi, koji samog sebe čisto voli, samog sebe beskonačno saznaje, sve stvorene stvari obuhvata čistom, beskrajnom ljubavlju, jedno Jedinstvo u Trojstvu, jedno nerazdeljivo Trojstvo, jedan Bog beskonačne ljubavi, izobilan svim dobrima, nedokučiv i neistraživ. Tako, pošto sam bila sa njim, nisam pronašla više ništa od sebe, već sam videla samo to da sam u Bogu, ali nisam videla sebe, nego jedino Boga.

Iz knjige *Ekstatičke ispovesti, Antologija mističkih tekstova* u izboru Martina Bubera, Gradac 2019.

Knjigu preveo Radovan Popović

Martin Buber, Beč 1878-Jerusalim 1965, austrijski filozof, poznat kao filozof dijaloga, jedne grane egzistencijalizma koju je predstavio u svom poznatom eseju *Ja i Ti*. Svoju intelektualnu aktivnost započeo je uređivanjem nedeljnika *Die Welt*, organa cionističkog pokreta.

Buberovo široko polje interesovanja obuhvataju biblijske studije, religiozna fenomenologija, filozofska antropologija, obrazovanje, politika i umetnost. Otkrio je svetu bogatstvo hasidskog misticizma, prevodio je *Stari Zavet*.

Alen Deršović

Obrana Izraela

Ovu knjigu s poštovanjem posvećujem čoveku koji mi je bio dragi prijatelj skoro četrdeset godina, profesoru Aharonu Baraku, predsedniku Vrhovnog suda Izraela, čije su sudske odluke ojačale odbranu Izraela i osnažile vladavinu prava bolje nego što bi ijedna knjiga ikada mogla. A.D.

Zaključak

Izrael – Jevrejin među nacijama

Da bi se procenio status Izraela u međunarodnoj zajednici, moglo bi da bude od koristi da se jedina demokratija na Bliskom istoku posmatra kao „Jevrejin“ među nacijama. Državu Izrael ljudi privatno vide kao zemlju pionirskog duha, inteligencije, agresivne kreativnosti i izdržljivosti, ali je javno osuđuju kao rasističku, militantnu, ksenofobičnu, beskompromisnu, autoritarnu i tvrdoglavu. Tokom 120 godina borbe za svoju zemlju, i preživljavanja tokom hiljada godina izгона i egzila, moderna država Izrael i ono što joj je prethodilo bila je daleko od savršene po pridržavanju samoj sebi postavljenih uzvišenih vrednosti i vrednosti međunarodnih zakona, ljudskih prava i građanskih sloboda (što se sve zajedno opisuje kao „vladavina prava“).

Međutim, kao što je na početku rečeno, teza ove knjige je da nema te nacije u istoriji sveta, koja je bila suočena sa uporedivim pretnjama sopstvenom opstanku – kako unutrašnjim tako i spoljašnjim – koja je učinila veće napore i koja se više približila postizanju normi vladavine prava. Pa ipak, nema civilizovane nacije u istoriji sveta, a tu spadaju i totalitarni i autoritarni režimi, koja je neprekidno, nefer i hipokritički bila osuđivana i kritikovana od strane međunarodne zajednice, kao što je slučaj sa Izraelom tokom godina. Rezultat toga je da je *provalija* između stvarnih dostignuća Izraela u pogledu saglasnosti sa vladavinom prava, i *onoga kako je to viđeno*, veća nego kod bilo koje druge nacije u istoriji.

Izazivam svakoga ko bi želeo da dovede u pitanje ovaj zaključak, ko bi mogao da imenuje bilo koju drugu zemlju u kojoj je ta provalija jednaka ili veća. Nijedna nije ni blizu, mada neki kritičari Amerike smatraju da su Sjedinjene Države druge na toj listi, ali i druge zemlje. Razlog toj pojavi je taj što se nesavršenosti Izraela – a ima ih mnogo – neograničeno uveličavaju od strane velikih delova međunarodne zajednice,

medija, akademičara, javnog mnjenja, dok se uporedive nesavršenosti drugih zemalja minimiziraju.

U interesu ferpleja i mira, svet bi morao da gleda na Izrael na realističan način. Morao bi da prestane da traži nesavršenosti, pa da ih onda uvećava van svih proporcija u odnosu na izraelska pozitivna dostignuća i u odnosu na nesavršenosti drugih nacija.

Izrael je sićušna zajednica, ima vrlo malo prirodnih resursa, malo prirodnih bogatstava, a ogroman procenat svog bruto nacionalnog proizvoda mora da posveti odbrani od spoljnjih i unutrašnjih neprijatelja. Pa ipak, Izrael nije stvorio dobar život samo svojim jevrejskim stanovnicima, pomogao je i svojim arapskim stanovnicima da bolje žive – mereno po prihodima, zdravlju, dugovečnosti i drugim opšte prihvaćenim kriterijumima – nego što je slučaj u bilo kojoj od susednih arapskih država. Ne iznenađuje da je ispitivanje arapsko-izraelskih stanovnika mesta Umm el-Fahm, koje je sproveo arapsko-izraelski list *Kul Al-Arab*, pokazalo da se 83 procenata protivni uključuju njihovog grada u palestinsku državu. Razlog koji je većina protivnika istakla bio je da žele da ostanu pod demokratskom vlašću i da su zadovoljni kvalitetom svog života. Mada i dalje ima dosta toga što treba kritikovati, i dosta prostora za napredak u pogledu ekonomske nejednakosti Jevreja i Arapa koji žive u Izraelu, svet bi trebalo da prizna beneficije koje demokratska država Izrael donosi Arapima koji žive unutar njenih granica.

Protivnici Izraela naglašavaju disparitet između Arapa i Jevreja, ali jedva da spominju koliko bolje žive Arapi i Izraelu u odnosu na Arape u arapskim zemljama. Novine u Sjedinjenim Državama i Evropi rutinski navode da su prosečni prihodi arapskih porodica u Izraelu najniži u poređenju sa svim drugim etničkim grupama, i da je mortalitet među njihovom decom najviši (što je slučaj sa manjinskim grupama u većini zemalja, uključujući i SAD). Malo njih pominje da su arapske familije mnogo veće, *uprkos* smrtnosti beba, i da se ženama u arapskoj zajednici ne dozvoljava da rade – što su činjenice koje delimično objašnjavaju razlike. Čak i vrlo kritički nastrojena grupa Sikaj, koja prati građansku jednakost Jevreja i Palestinaca, priznaje da je bilo dobronamernih napora od strane izraelske vlade da se unaprede infrastruktura i obrazovne institucije u delovima gde žive Arapi.

Izraelski zdravstveni sistem takođe je neuporedivo bolji nego kod suseda, na korist svim stanovnicima. Izrael ima nacionalno zdravstveno osiguranje koje garantuje brigu o zdravlju svih stanovnika, bez obzira na njihovu religiju. Pristup tom sistemu pomogao je da se produži očekivano trajanje života izraelskih Arapa

na znatno duže nego među susednim arapskim zemljama, a da se smrtnost odojčadi znatno smanji, takođe u poređenju sa susednim zemljama. Mada je očekivano trajanje života Palestinaca koji žive u Izraelu nešto kraće nego za Jevreje u Izraelu – 77 godina za žene i 74 za muškarce prema 80 i 76, respektivno – ono je i dalje znatno duže nego u Siriji, gde je nešto iznad 60 za oba pola.

Sirija je zemlja bogata prirodnim resursima, ali, kao i u Iraku, bogatstvo služi da puni džepove vođa a ne da se sistem zdravstvene zaštite poboljša. Arafat je sada jedan od najbogatijih ljudi na svetu, ali se malo od tog plena troši na bolnice i zdravstvenu zaštitu. Nije fer kritikovati Izrael zbog manje nego potrebne jednakosti, a ne kritikovati te vođe za potpuno odsustvo brige i napora. Istina je da je izraelsko zdravstvo spaslo mnogo više palestinskih života nego zdravstvo susednih država zajedno.

Izraelska ekonomija donosi zdravstvene dobrobiti i preko granica. Izrael je postao vodeća zemlja u biotehnologiji, a izraelske kompanije prednjače u istraživanjima i lečenju raka i autoimunih bolesti. U Izraelu sada postoji više od 160 biotek kompanija, sa investiranim stotinama miliona dolara iz privatnih fondova, čime je otvoreno na hiljade radnih mesta i dobijeno na stotine proizvoda koji poboljšavaju zdravlje – od čega je 80 procenata namenjeno izvozu. Bliske veze živahnih univerzitetskih istraživačkih laboratorija i obrazovnog sistema, kao i podrška od strane vlade, učinile su da izraelska biotek industrija postane vodeća u svetu i da donosi napredak u lečenju parkinsonove bolesti, alchajmera, multiple skleroze i drugih bolesti koje izazivaju ogromne patnje. Tragično je da je Izrael takođe postao vodeća zemlja u svetu po uspešnosti lečenja trauma izazvanih terorističkim napadima. Novac izraelskih kompanija i izraelske vlade, uložen u istraživanja, spasava živote kako u Izraelu tako i u drugim zemljama, a nešto tako se prosto ne može reći za bilo koju zemlju iz tog regiona, iako imaju mnogo više prirodnih resursa. To što se Izrael tako otrovno napada zbog nejednakosti svojih stanovnika – nejednakosti koje postoje i u svim drugim zemljama – uprkos neproporcionalno visokom doprinosu u zdravstvenoj zaštiti, jednostavno pokazuje da se zauzima nefer stav prema dobrobitima koje izraelski sistem zdravstvene zaštite i ekonomija obezbeđuju, kako u Izraelu tako i u drugim zemljama.

Pored medicine, izraelska istraživanja na drugim poljima – od kompjuterske tehnologije do arheologije – spadaju među najpoštovanija.

Često se zanemaruje da je Izrael postao – kroz mučan rad, ingenioznost i, pre svega, posvećenost slobodi i

vladavini zakona – rascvetana i raznolika demokratija, žive ekonomije i budnih i kritički nastrojenih medija, kreativne kulture i umetnosti i posvećenosti jednakosti polova, polne orijentacije i rase. Druge zemlje u regionu, uz veće prirodne resurse i sličnu pomoć iz inostranstva, nisu uspele da pretvore mogućnosti u dobrobit za svoj narod. Štaviše, relativno jaka izraelska ekonomija materijalno pomaže dobrobiti svih Izraelaca, bez obzira na njihovu versku, etničku ili rasnu pripadnost, pa će se jaz između jevrejskih i nejevrejskih stanovnika sigurno smanjiti ukoliko bude dostignut mir.

Profesor Amon Rubinštajn – uvereni pobornik rešenja sa dve države i česti kritičar politike izraelske vlade – lepo je sumirao izraelska dostignuća prilikom pedeset i petog rođendana države:

Izrael može da se osvrne sa velikim ponosom. Po veličini mali, ne veći od priobalne trake mediteranske obale, izdržao je neprekidne napade Arapa, ratove, bojkote i terorizam; od siromašne, ruralne zemlje pretvorio se u industrijsku i post-industrijsku silu; uprkos dugog puta koji leži pred njim i potrebe za budućim integracijama, smanjio je društveni, obrazovni i zdravstveni jaz među svojim sastavnim delovima, uključujući i jaz između Arapa i Jevreja. Neka od dostignuća su neprevaziđena: izraelski Arapi žive duže od mnogih Evropljana bele kože; demokratija funkcionira i u vremenima opšte opasnosti; može da se pohvali sudovima koji intervenišu i tamo gde bi se većina drugih sudova u svetu ustručavala da se upusti u proces; zadržala je slobodu štampe i u ratnim vremenima; ističe se kao jedina demokratija, prvo ostrvo u moru arapske i muslimanske sirotinje i nazadnjaštva.

Pa ipak se realnost često zanemaruje ili iskrivljava u namernom naporu demonizacije Izraela.

Lako mi je da razumem kako interesi sveta za naftom pokušavaju da iskrive činjenice da bi favorizovali Arape, koji kontrolišu najveći deo svetskih rezervi nafte, u odnosu na Izraelce, koji su svoja jedina naftna polja predali radi uspostavljanja mira sa Egiptom. Mogu da razumem zbog čega islamski fundamentalisti daju prednost Palestincima, koji su obećali da će uspostaviti islamsku državu, u odnosu na Izraelce koji su uspostavili uglavnom sekularnu jevrejsku demokraciju. Čak mogu da razumem i zbog čega antisemiti, kao Pat Bjukenan i Dejvid Djuk, daju prednost radikalnim, anti-hrišćanskim i anti-američkim Palestincima, koje bi prezirali kada bi se borili protiv bilo koga – osim protiv Jevreja. Mogu da razumem zbog čega seksisti, homofobi i rasisti više vole one koji diskriminiraju žene, homoseksualce i ne-muslimane, nego Izraelce koji su posvećeni jednakosti.

Mogu da razumem one koji ne cene ljudski život, što im se više dopadaju grupe koje promovišu bombaše-samoubice i ubijanje civila, nego Izrael, gde se ceni svaki ljudski život. Razumem one koje nije briga za decu, što im se više dopadaju teroristi, koji sopstvenu decu zloupotrebljavaju tako što ih pretvaraju u bombaše-samoubice i svoje fabrike bombi uspostavljaju pored dečjih zabavišta, i koji zlostavljaju tuđu decu tako što ih pretvaraju u mete terorističkih napada, nego Izraelci, koji okušavaju da drže decu podalje od borbenih linija.

Mogu da razumem zbog čega se ekstremnoj radikalnoj levici, koja više voli nestabilnost od stabilnosti, više dopada palestinski destabilizirajući uticaj od stabilnosti kojoj Izrael teži. Mogu da razumem zbog čega neki koji mrze Sjedinjene Države, slobodu i demokratiju, više vole one koji su se udružili sa neprijateljima Sjedinjenih Država – Kajzera, Hitlera, Staljina, Sadama Huseina i Osamu bin Ladenu, nego jednog od najlojalnijih i najvrednijih demokratskih saveznika.

Mogu da razumem zbog čega bi neo-fašistička desnica, koja je tužna što Hitler nije uspeo da dovrši genocid, priželjkivala uništenje Izraela. Mogu da razumem one koji veruju da sukob treba da bude razrešen silom umesto pregovorima, i zbog čega im se više dopada palestinski vođa koji je odšetao iz Kemp Dejvida i Tabe bez ikakvog mirovnog predloga i koji je obnovio nasilje, nego Izrael koji je uvek bio spreman na pregovore i prihvatao kompromise. Mogu da razumem zbog čega svi oni favorizuju palestinsku a ne izraelsku stvar.

Ali, po cenu života, ne mogu da razumem zbog čega ljudi, kojima je mir važan, koji su posvećeni jednakosti i samoopredeljenju, treba da drže stranu onima koji odbacuju sve vrednosti koje se smatraju važnim, i protive se strani koja promoviše te iste vrednosti. Šta onda može da objasni tu široku podršku Palestincima i široko protivljenje Izraelu? Postavljajući ovo pitanje ne isključujem konstruktivnu kritiku upućenu Izraelu, niti podršku legitimnim aspiracijama palestinskog naroda koji je mnogo propatio, mada uglavnom od strane sopstvenog destruktivnog rukovodstva i od strane eksploatacije koju sprovode druge arapske nacije.

Ovde takođe ne mislim ni na kakvo razumno protivljenje bilo kom određenom premijeru, vladi, partiji ili politici Izraela. Mnogi se pobornici Izraela, kao i ja, protive – čak vrlo oštro protive - određenim aspektima Izraela u datom trenutku. Govorim o nečemu kvalitativno potpuno drukčijem: o organskoj odbojnosti – ponekad i mržnji – prema Izraelu, u kombinaciji sa nekritičkom podrškom palestinskoj stvari, čak i od

strane onih (kao što su neki Kvekeri) koje bi terorizam normalno uplašio, onih (kao što su neki pro-američki patrioti) koje bi u normalnim okolnostima bili užasnuti palestinskom širokom podrškom neprijateljima Amerike, onima (kao što su neki feministi) koji bi u normalnim okolnostima organizovali proteste protiv seksističke prakse koju mnogi Palestinci primenjuju, onima (kao što su neki branioци građanskih prava) koji nikada ne bi tolerisali odsustvo zakona u delovanju Palestinskih vlasti, onima (kao što su neki levičari) koji bi se normalno protivili finansijskoj korupciji palestinskih vođa i njihovoj eksploataciji palestinskih radnika, i onima (kao što su neki internacionalisti) koji nikada ne bi opravdavali zahtev mnogih Palestinaca da se uništi jedna od članica Ujedinjenih nacija i koji na teroristički način napadaju civilno stanovništvo.

Kada se radi o protivljenju Izraelu i o podršci palestinskoj stvari, čini se da se zaboravlja na doslednost. Jevrejska država je nešto za sebe. Nije moguće objasniti stavove mnogih inače racionalnih ljudi i institucija kroz principe racionalnosti, morala ili doslednosti. Čini se da sve to nekako ispada kroz prozor kada se razgovara o jevrejskoj državi.

Za ovu su anomaliju ponuđena razna objašnjenja. Prvo: dobri ljudi vole da podržavaju slabijeg, a Palestinci, koji nemaju svoju državu, jesu slabija strana u borbi protiv okupacije od strane moćne izraelske države. Drugo, Palestinci su tamnije boje kože, dok su Izraelci beli Evropljani. Treće, Izrael je alatka imperijalističkih Sjedinjenih Država, dok su Palestinci ljudi iz Trećeg sveta. Četvrto, dobri ljudi su od Jevreja očekivali da učine nešto više od onog što čine Arapima. Peto, pristojni ljudi znaju da ne mogu uticati na ponašanje Arapa, ali mogu uticati na ponašanje Izraela. Neki od ovih argumenata – zapravo racionalizacija – su lažni, što se može i dokazati, a neki od njih smrde na direktni rasizam.

Gledano iz globalne perspektive, Izrael, kao jedina jevrejska država, očigledno je slabija strana. Palestinci imaju široku podršku milijarde muslimana. Dodajte tome i Ujedinjene nacije, Evropsku zajednicu, treći svet, Vatikan, mnoge uticajne akademičare, međunarodnu levicu, ekstremnu desnicu i mnoge protestantske crkve. Palestinci imaju mnogo jaču podršku od Tibećanaca, Kurda, Jermena, Čečena, i svih drugih slabijih strana. Štaviše, nacije koje ugnjetavaju te slabije strane – Kina, Turska i Rusija – mnogo su moćnije od maleckog Izraela, sa populacijom od 5,37 miliona Jevreja i 1,26 miliona Arapa. Pa ipak, te druge „slabije strane“ dobijaju malo pomoći od onih koji podupiru Palestine.

Izrael je slabija strana na još jedan, mnogo opasniji način. Izrael ne može sebi da dozvoli da izgubi makar i jedan rat, pošto će mu stanovništvo tada biti izloženo genocidu a nacija će izvršiti političko samoubistvo. Ratovi koji su vođeni protiv Izraela bili su ratovi uništenja, sa naseljenim mestima kao metama napada. Njegovi neprijatelji traže načina da ga potpuno unište. Za razliku od njih, Izrael izbegava ciljanje gradova i civila, i nema nameru da uništi bilo koju od susednih država. Ulog je za Izrael neuporedivo veći od uloga bilo kog od njegovih neprijatelja, pa uprkos njegovoj sadašnjoj vojnoj snazi – koja je apsolutno neophodna kao način odvratanja od neprijateljske agresije – jasno je da je Izrael slabija strana gledano dugoročno, istorijski. Priča da Palestinci imaju podršku zato što su slabija strana je kratkovidna i nedosledna – stvarno slabija strana u ovom sukobu nema podršku.

Što se tiče podrške narodu obojene kože, Izrael je zaista narod obojene kože. Ima verovatno najraznolikije stanovništvo na svetu i uključuje i crne Afrikance iz Etiopije, braon Afrikance i Azijate iz severne Afrike, Jemena, Egipta, Iraka i Maroka, Jevreje iz centralne Azije, Rusije i sa Kavkaza, familije iz Rumunije, Latinske Amerike i bivše Jugoslavije. Nelson Mandela jednostavno nije bio u pravu kad je Izrael opisao kao „belu“ naciju, za razliku od Iraka koga je nazvao „crnom“ nacijom.

Tvrđnja da je Izrael alatka Sjedinjenih Država naprosto je lažna. Izrael je saveznik. Obe države su demokratije koje se bore protiv terorizma. Izrael je takođe nezavisna država koja se rukovodi svojim interesima. Uspostavljena je uz podršku Sovjetskog Saveza, koji ju je na početku priznao zbog njenih socijalističkih korena. Udružila se sa Francuskom i Velikom Britanijom kada je Egipat nacionalizovao Suecki kanal. Svojom stručnošću na polju tehnike i na druge načine pomagao je afričkim nacijama.

Sjedinjene Države su se često protivile izraelskoj politici, kao što je bio slučaj sa Sueckom krizom i kada je Izrael 1973. okružio i mogao da uništi egipatsku armiju. Sjedinjene Države su podržale napore Izraela da se uspostavi mir sa Palestincima 2000-2001, a Predsednik Bil Klinton je svu krivicu za propast razgovora u Kemp Dejvidu i u Tabi stavio pred Palestine – gde joj je i bilo mesto. Blizak odnos, ali nezavisnih Sjedinjenih Država i Izraela – zasnovan na uzajamnim principima demokratije, jednakosti i vladavine prava – jeste argument u korist podrške Izraelu, a ne za primenu dvostrukih standarda i osudu Izraela, osim za one koji mrze sve iza čega SAD stoje, kao što je Noam Čomski, koji veruje da su Sjedinjene Države vođa stvarne „osovine zla“. Ne iznenađuje da Čomski

u svoju „osovinu zla“ uključuje i Izrael i Tursku, a ne uključuje Libiju, Iran, Kubu, Severnu Koreju pa čak ni Irak Sadama Huseina.

Argument koji bi pre trebalo očekivati od Jevreja nego od Arapa - da su „racionalni“ Izraelci osjetljiviji na pritisak nego „neracionalni“ Palestinci – jeste primitivni rasizam. Time se kreiraju i samo-ostvarujuća predviđanja jer se od Arapa očekuje da se ne ponašaju racionalno. Jedan Izraelac ima prava da više očekuje od Izraela, kao što bi jedan Amerikanac mogao da očekuje više od sopstvene zemlje, a Palestinac više od svog naroda. Ali nijedan autsajder nema pravo da očekuje više od jednog naroda nego od drugog. Čak i Jevrej, koji nije odabrao da bude građanin Izraela i da trpi terete i rizike koji to podrazumevaju, nema prava da primenjuje dvostruke standarde u odnosu na jevrejsku državu.

Svakako da niko ne bi očekivao manje od dobro obrazovanih, bogatih i naprednih Palestinaca (kao što je Arafat), ili Arapa (kao što je bin Laden), u poređenju sa njihovim jevrejskim parnjacima. Niti je istina da bi Amerikanci trebalo da budu u stanju da od Izraela zahtevaju više nego od njegovih arapskih suseda, zato što Izrael prima veliku finansijsku pomoć od Sjedinjenih Država. Takav pristup *bi* pretvorio Izrael u američku marionetu, a to nije slučaj.

Izrael, više od bilo koje arapske nacije, *zaslužuje* finansijsku pomoć time što snabdeva Sjedinjene Država važnim obaveštajnim podacima, tehnološkim savetima i svojim demokratskim prisustvom na Bliskom istoku. Egipat, Jordan, Turska i palestinske vlasti, koji zajedno primaju pomoć srazmerno onoj koju dobija Izrael, malo šta uzvraćaju Sjedinjenim Državama. Oni primaju pomoć iz inostranstva uglavnom da bi održali režime koji su podložni napadima iznutra. Izrael, kao demokratska država, nema takve potrebe. Naizgled dobronamerni dvostruki standardi su krajnje opasni, graniče se sa rasizmom i podstiču dalje nasilje.

Ako se odbace do sada pomenute racionalizacije, šta preostaje da bi se objasnila iracionalna mržnja koja je tako često upravljena ka Izraelu, i koja je u očiglednoj nesaglasnosti između realnosti i postojeće percepcije Izraela? Jedno očigledno objašnjenje, koje se sve vreme provlači, je antisemitizam u mnogim delovima međunarodne zajednice, koji se preneo sa „Jevrejina“ na jevrejsku naciju. Drugo je da je palestinski pokret proizveo koncertirani i donekle uspešan napor na demonizaciji Izraela, time što je van proporcija uvećao nesavršenosti u pogledu ljudskih prava. Treći je da su Izraelci, koji su protivnici vlade na vlasti – u prošlosti i u sadašnjosti – internacionalizovali lokalnu opoziciju

time što su osvetljavali nesavršenosti u pogledu ljudskih prava, prenosili to u inostranstvo i na taj način mnogima potvrđivali preterivanja koja su neprijatelji Izraela sve vreme navodili.

Četvrto je objašnjenje da se čini da čak i prijatelji Izraela, u zemlji i u inostranstvu, od Izraela očekuju više u smislu ljudskih prava – zato što je to jevrejska zemlja. Peto je da čak i neki ljudi dobre volje uživaju da prebacuju Jevrejima, jer veruju da su Jevreji uvek smatrali da poseduju neku vrstu moralne superiornost, pa je onda neobično kada se jevrejska država ponaša kao i sve ostale države. Tomas Fridman je rekao: „Čini se da bi današnji evropski antisemiti u dubini duše želeli da g. Šaron počini masakr Palestinaca, ili bar žele da ono što je učinjeno u Dženinu opišu kao masakr, pa bi onda Evropljani konačno mogli sa sebe da skinu osećaj krivice za Holokaust i da poviču: 'Vidi te Jevreje, gori su nego što smo mi bili!'“

Šesto objašnjenje je da neki ne-Jevreji, koji su navikli da saosećaju sa Jevrejima kao sa bespomoćnim žrtvama, imaju problem da prihvate sliku snažne jevrejske države, koja ima sposobnost da se brani. Ali, bez obzira kakva su objašnjenja – a nijedno od njih, pa ni sva ona zajedno, ne može da opravda primenu dvostrukih standarda – za vladavinu zakona je neophodna ponovna procena ovog jaza.

Tokom prvih 2000 godina Nove ere, dušu svakog grada, nacije, kulture ili religije bilo je moguće dobro proceniti prema načinu na koji je gledano na susede-Jevreje, i na koji su oni tretirani. Danas se duša međunarodne zajednice može dobro proceniti prema načinu na koji tretira Jevrejina među nacijama. Sudeći po ovom standardu, Ujedinjene nacije jadno prolaze, kao i mnoge velike nacije Evrope, Azije, Afrike i Južne Amerike. I zaista, ako Ujedinjene nacije konačno propadnu, kao što je propala i Liga naroda, to bi moglo da bude rezultat gubitka moralnog autoriteta po pitanju Izraela.

Kada je Generalna skupština glasala za rezoluciju koja je izjednačila cionizam i rasizam, postala je saučesnik u antisemitizmu i pretrpela ogroman gubitak prestiža i podrške u Sjedinjenim Državama i u nekim drugim delovima sveta (mada ne u svim).

Kada je Konferencija Ujedinjenih nacija o ženama bila održana u Meksiko Sitiju 1975, i u Kopenhagenu 1980, i u te dve prilike više vremena i energije posvetila osudi cionizma nego pravima žena i seksizmu, cela stvar je postala okrutna šala. Kada je Konferencija Ujedinjenih nacija u Durbanu prerasla, po rečima člana Kanadskog parlamenta i naučnika na polju ljudskih prava, Irvina Kotlera, „rasistička konferencija protiv Jevreja“, UN su postale megafon fanatizma.

Nefer tretman koji se pripisuje jevrejskoj državi je ugrozio više od kredibiliteta Generalne skupštine ili celih Ujedinjenih nacija. Međunarodni sud nema težinu ako mu se ne može verovati da će se ravnopravno ponašati prema Izraelu, čak i ako se ponaša fer u odnosu na sve druge. Južnjački sudovi za vreme Džima Kroua, i južnoafrički sudovi u vreme aparthejda, ponašali su se fer prema obe strane u sporu – pod uslovom da su obe bile belci. Međutim, nije im se moglo verovati kad je jedna od strana bila crna a druga bela. Generalno je isti slučaj sa međunarodnim organizacijama kada se radi o Izraelu. Čak je i Amnesti Internešnal – u svakom drugom smislu divna organizacija, koju podržavam – doprinela lažnom poređenju Izraela sa odmetničkim nacijama koje ne poštuju vladavinu prava. Svetska zdravstvena organizacija je jednom, bez saslušavanja bilo kakvih dokaza, osudila Izrael za slabo pružanje zdravstvenih usluga na Zapadnoj obali, uprkos dramatičnom produženju prosečnog života i smanjenju smrtnosti beba. Zatim je poslat tim stručnjaka da proceni stanje. Tim doktora iz Rumunije, Indonezije i Senegala je zaključio da se „briga o zdravlju na arapskim teritorijama koje je okupirao Izrael lagano ali postojano popravlja tokom devet godina od rata 1967.“ Kada je primljen ovaj povoljni izveštaj stručnjaka, Svetska zdravstvena organizacija je glasala 65 za, 18 protiv, sa 14 uzdržanih, da se izveštaj ne prihvati – pošto se nije poklapao sa njenim političkim ciljevima.

Decembra 2001, ugovorne strane Ženevske konvencije su se prvi put sastale – i to su učinile da bi kritikovale Izrael. To je bilo jedini put u 52 godine da je ijedna nacija bila osuđena. Slično tome, Komisija UN za ljudska prava je neprestano izdvajala Izrael zbog diskriminatornog tretmana, dok su stvarni prekršiooci ljudskih prava bili zanemareni.

Javna osuda Izraela, koja se rutinski redovno ističe zbog delovanja koje retko izaziva osudu drugih nacija, samo je jedna od manifestacija ove postojane primene dvostrukih standarda. Ova pojava bi mogla jednostavno da se testira ako bismo zamislili da izaslanik vanzemaljaca stigne na zemlju, sa željom da proveri kako se vladavina prava poštuje na ovoj planeti. Ako bi svoje ispitivanje sveo samo na rezolucije UN i na istoriju međunarodnih osuda tokom proteklih tridesetak godina, po povratku bi svoje sunarodnike mogao da izvesti da je Izrael odmetnička nacija na zemlji, sa najgorom istorijom poštovanja vladavine zakona.

Vanzemaljski izaslanik bi izvestio da je ovaj parija među nacijama osuđen zbog vođenja agresivnih ratova, otimanja i držanja teritorije koja pripada drugim nacijama, za otimanje kuća od stanovnika, za

uništavanje kuća nevinih civila, za mučenje zatvorenika, za vođenje tajnih sudskih procesa, za zatvaranje ljudi bez suđenja, za bombardovanje civilnih meta, za nametanje verske i polne diskriminacije, i za mnoge druge prekršaje vladavine prava. Pošto bi taj izaslanik bio temeljan, pogledao bi ne samo istoriju osuda Izraela već i *uporednu* istoriju osuda upućenih *drugim* nacijama. Ta bi uporedna procena samo potvrdila zaključak da je Izrael najgori prekršitelj od svih nacija na planeti, u pogledu ozbiljnosti prekršaja, njihovoj ubedljivosti i njihovog ponavljanja. Malo bi iz rezolucija Ujedinjenih nacija saznao o kršenju prava u Kini, Kubi, Egiptu, Jordanu, Alžiru, Belorusiji, Filipinima i u drugim nacijama, u kojima vlada mnogo slabije poštovanje vladavine zakona nego u Izraelu.

Ovaj je vanzemaljca, naravno, samo izmišljotina, proizvod mašte jednog profesora prava. Ali taj je profesor proputovao stvarni svet, držeći predavanja i govoreći o vladavini zakona raznim publikama i univerzitetima, gde su ga slušali mladi zemljani od Novog Zelanda do Južne Afrike, od Kine do Rusije, od Australije do Nemačke, od Kanade do Poljske, od Italije do Norveške, i u svakom većem gradu Severne Amerike. Moj izveštaj o *percepciji* mnogih mladih ljudi se ne bi mnogo razlikovao od zaključaka do kojih bi mogao da dođe vanzemaljca.

Mada je većina mladih Zemljana svesna da kršenje ljudskih prava nije pojava ekskluzivno vezana za Izrael – čuli su oni za Iran, Irak, Libiju, Alžir, Kinu, Severnu Koreju i druge upadljive i postojane prekršioce – mnogi od njih veruju da Izrael spada *među* najgore od njih. Ova percepcija, kao što sam do sada pokazao, nije samo nefer i opasna po Izrael, već je destruktivna i za samu vladavinu prava, koja ne može da preživi bez jedinstvenog standarda koji se na fer način primenjuje na sve nacije. Kada „ljudska prava“ postanu taktika koja se selektivno i uspešno koristi od strane najgorih prekršilaca protiv onih koji čine ozbiljne napore da se povinuju vladavini zakona, ljudska prava gube svako objektivno značenje i njihovo kontinualno korišćenje u neprestanoj borbi za međunarodnu pravdu se razvodnjava.

Čak i nekiiskusni diplomati vremenom padnu na veliku laž, kada se ona ponovi dovoljan broj puta. Generalni sekretar Ujedinjenih nacija Kofi Anan je „napomenuo da ne može biti da je ceo svet protiv Izraela a da je Izrael ipak u pravu.“ Ali svako ko se seti „krvne optužbe“ (tvrdnje da Jevreji ritualno ubijaju hrišćansku decu i da njihovu krv koriste za proizvodnju macesa), ili *Protokola sionskih mudraca* (falsifikat ruske carističke policije), shvatiće da milioni ljudi mogu da poveruju u lažnu optužbu.

Veliki moralni izazov sa kojim je svet suočen na početku ovog milenijuma je da li će pokušaj Izraela da se zaštiti od terorizma rezultirati velikim porastom antisemitizma u svetu – antisemitizma usmerenog protiv same jevrejske države, onih koji je podržavaju, i Jevreja u celom svetu. Dve nesporne činjenice su: (1) da su sadašnji naponi Izraela da zaštiti svoje nevino civilno stanovništvo od ubica dece, žena, staraca i drugih, nisu ništa gori – a sa raznih aspekata su i značajno bolji – od odbrambenih napora drugih demokratija, suočenih sa mnogo manje malignim pretnjama, i (2) da nijedna druga zemlja – katolička, protestantska, muslimanska ili zemlja bez religije – nije bila suočena sa tom vrstom osude sa kojom su Izrael i oni koji ga podržavaju suočeni, naročito od kada je Jaser Arafat odbio mirovne ponude u Kemp Dejvidu i Tabi i dramatično pojačao kampanju terorizma protiv izraelskih civila.

Kao što su mnogi objektivni komentatori приметili, od vremena užasnih dana 1930-ih i ranih 1940-ih, svet nije iskusio tako perverzne i neprestane izlive primitivnog antisemitizma. Endju Salivan, koji je mnogo pisao za *Nju Jork Tajms Magazin*, tu je stvar, pred rat u Iraku, opisao na sledeći način:

Američki antiratni pokret, još uvek slabunjav, pokazuje znakove da kontrolu nad njim preuzima jedna od najstarijih i najmračnijih predrasuda. Možda je to bilo neizbežno. Sukob sa islamo-fašizmom očigledno zatvara krug kod pitanja Izraela. Fanatični antisemitizam, jednako gadan a možda i gori od Hitlerovog, sada postaje kulturna norma u najvećem delu Bliskog istoka. To je otrovni lepak koji povezuje Sadama, Arafata, Al-Kaidu, Hizbalu, Iran i Saudijce.

Orijana Falači je to opisala na još dramatičniji način: „Nalazim da je sramno i u svemu tome vidim uspon fašizma, novog nacizma. Fašizam, nacizam, mnogo mračniji i odvratniji jer ga sprovode i pothranjuju oni koji hipokritički zauzimaju pozu dobrih i progresivnih.“

Kao i u većini ranijih slučajeva izbijanja antisemitizma, ima onih koji krivicu prebacuju na žrtve. „Jevreji su sami krivi,“ pisao je Dostojevski u svom čuvenom članku o jevrejskom pitanju iz 1879. Veliki ruski pisac je tvrdio da mržnja prema Jevrejima „mora da od nekud potiče“. Pa umesto da izvor potreži među mrziteljima, posmatrao je kako se ponašaju omrznuti, i izjavio „Jevrejin je sam kriv“. Nastavio je: „Jevrejin, gde god da se naselio... ponižava i izopačava ljude.“ Po Dostojevskom, Jevreji su ti koji su „upropastili“ Litvance „votkom“, i koji će podjarmiti „milione oslobođenih crnaca“ na američkom jugu: „Crnci su sada oslobođeni od svojih robovlasnika, ali... to neće

potrajati jer će Jevreji, kojih ima toliko na svetu, odmah skočiti na ovu nejaku žrtvu.“

Kako je Dostojevski video svetsku zaveru Jevreja ne razlikuje se mnogo od viđenja koje je Hitler izrazio u *Majn kamfu* ili kako je izraženo u carističkoj izmišljotini *Protokoli sionskih mudraca*. U bizarnom svetu Dostojevskog, „Jevreji svuda vladaju po berzama“, „oni kontrolišu kapital“, „oni su gospodari kreditiranja“, „oni su takođe gospodari međunarodne politike“, i „ono što će se dogoditi u budućnosti znaju samo Jevreji“. On je predvideo da se „njihova vladavina, njihova potpuna vladavina približava!“ On je verovao da „Judaizam i jevrejska ideja“ „obuhvataju ceo svet umesto hrišćanstva.“ Njegova teorija zavere bazirala se na sledećoj logici: njemu je bilo „nemoguće da zamisli Jevrejina bez Boga“, odbijao je da poveruje u „postojanje ateista, čak i među obrazovanim Jevrejima.“ Verovao je da Jevreji „svi zajedno – od najnižeg do najvišeg i najučćenijeg – filozof i rabin-kabalista – svi veruju da će ih mesija ponovo ujediniti u Jerusalimu i da će im svojim mačem baciti sve narode pod noge.“ Takođe je verovao da je „to razlog što ogromna većina Jevreja ima talenta za jednu profesiju – trgovinu zlatom.“ Kada mesija bude došao, po Dostojevskom, „biće lakše (Jevrejima) da odnesu (zlatu).“ Dostojevski nije mogao da objasni zbog čega bi Jevreji hteli da odnesu zlatu, kada već „vladaju Evropom, upravljaju berzama a stoga i politikom, unutrašnjim poslovima i moralom država.“

Fanatizam Dostojevskog nije bio upravljen samo ka apstraktnom judaizmu. Nalazio je da je „teško pronaći bilo šta što bi više iritiralo...od obrazovanog Jevrejina.“

Prilično je neobično da se čovek briljantnosti jednog Dostojevskog, sa uvidima u mnoga područja, držao tako primitivnih fantazija o Jevrejima. Moramo, međutim, biti svesni da se slava Dostojevskog bazira na njegovim romanima, ne na tekstovima druge vrste. Kao i mnogi drugi antisemiti kroz istoriju, pa čak i u današnje doba, Dostojevski je odbijao da ima a-priori antijevrejska osećanja, zato je i napisao da je „Jevrejin sam odgovoran“ za svu mržnju ka njemu upravljenu. Ova su gledišta ponovili Hitler, Staljin, kardinal Glemp i drugi antisemiti, svaki u svom vremenu.

Sada se kaže „Izrael je sam kriv,“ ili „krivica je Šaronova“. Činjenice, međutim, ne daju veću potporu toj optužbi nego rezoni koje je pominjao Dostojevski.

Postoji zanimljiva tačka poređenja, popularna na Zapadu – arapsko-muslimanska nacija Jordan. Proizvod britanskog imperijalizma, Jordan je pod okupacijom dvadeset godina držao Zapadnu obalu. Anektirao je, uveo zakone vanrednog stanja i prekog suda, proterao sve Jevreje. Septembra 1970, jordanski Kralj

Husein je pobio i ranio više Palestinaca tokom jednog meseca nego Izrael za tri godine u odgovoru na intifadine bombaše-samoubice. Mučenje, naročito mučenje Palestinaca, jako je rašireno u Jordanu i razvilo se u prefinjenu umetnost. Ne muče samo one na koje sumnjaju da su teroristi, već i njihove rodake. Toliko su usavršili tehnike da je i naša CIA počela da se oslanja na njih, kao i na Egipćane i na Filipince. Sve ono loše što je Izrael učinio Palestincima – Jordan je učinio neuporedivo gore. Pa ipak, nema nikakve kampanje za prekid odnosa i za bojkot usmeren ka toj kraljevini, samo protiv demokratije malo zapadnije.

Kao pobornik građanskih sloboda i ljudskih prava, lično ne odobravam mnoge kompromise u vezi savršenosti vladavine prava učinjene u Izraelu, kao što se ne slažem ni sa nesavršenostima u sopstvenoj državi. Da sam građanin Izraela, borio bih se za promene i poboljšanja u Izraelu. Ali međunarodna zajednica – za razliku od Izraelaca – nema prava da izdvaja Izrael radi kritike kao najgoreg prekršioca, kada ta nacija, većito u opsadi, spada među naposvećenije vladavini prava. To što međunarodna zajednica optužuje Izrael kao najgoreg među najgorim kršiocima vladavine prava, jeste međunarodni ekvivalent stare antisemitske optužbe za krvnu klevetu. Da bih demonstrirao na koji način nefer tretman Izraela od strane međunarodne zajednice sam po sebi predstavlja prepreku miru, dozvolite mi da postavim važno pitanje *šta bi bilo ako...*

Šta bi se dogodilo kada bi Izrael pristao na svaki zahtev koji postavljaju Palestinske vlasti, Ujedinjene nacije i Evropska zajednica? Šta bi bilo ako bi se, pošto bi Izrael preduzeo sve zahtevane korake, terorizam protiv civila nastavio ili dalje pojačao? Šta bi tada međunarodna zajednica očekivala od Izraela? Šta bi međunarodna zajednica učinila? Na šta bi Izrael mogao da računa od međunarodne zajednice?

To su pitanja koja postavljaju umereni Izraelci i oni koji ih u Americi podržavaju a koji žude za mirom. To su posebno mučna pitanja, postavljena u svetlosti reakcije međunarodne zajednice pošto je Ehud Barak Palestincima ponudio skoro sve što su imali na svojoj listi želja, a palestinsko vođstvo je odgovorilo pojačanim terorizmom.

Standardni odgovor koji se danas nudi je da bi svakom miru, naravno, preduslov bili naponi dobre volje od strane novoformirane palestinske države da se prekine sa terorizmom. Međutim, nedavna ispitivanja javnog mnjenja među Palestincima pokazuju da značajna većina Palestinaca podržava nastavak terorizma sve dok Palestina, u koju spada i Izrael, ne bude oslobođena. Te brojke su možda naduvane zbog trenut-

kog talasa nasilja, i možda će biti manje ako mir bude postignut.

Ali je moguće da je istina i ono suprotno: ako se palestinska država ostvari kroz terorizam – ili ako takvo uverenje postoji među Palestincima – onda će mnogi podržati terorizam da bi se postigao krajnji cilj mnogih palestinskih grupa uključujući i Hamas, Hizbalu, Islamski džihad i čak elemente unutar pokreta Fatah.

Za ovaj drugi scenario postoji i presedan: kada je Izrael napustio Južni Liban zbog pojačanog terorizma grupe Hizbale, nekoliko palestinskih grupa je tražilo pojačavanje terorizma. Ovo je gledište sumirao Tomas Fridman na sledeći način: „Od unilateralnog povlačenja Izraela iz Libana, Palestinci su previše gledali programe televizije Hizbale iz Libana, koji su prodavali uverenje da je Izrael postao samo velika, mekana Silikonska dolina, i da se stoga, uz dovoljno bombaša-samoubica, Jevreji mogu isterati iz Palestine, upravo kako su isterani iz Južnog Libana.“

Pošto se zna otvoreno iznesen stav ovih sve popularnijih radikalnih grupa, oni koji bi voleli da vide osnivanje palestinske države, kao što je samnom slučaj, ne mogu a da ne uoče da će takva država možda nastaviti da podržava, ohrabruje, ili da barem toleriše nastavak terorizma protiv izraelskih civila, a sve u naporu, koji je možda uzaludan, da nateraju Izraelce da odustanu od svoje, teškom mukom stečene države. Kada je Izrael 1948. proglasio državu, jedna od prvih akcija koju je njegov predsednik vlade, David Ben Gurion preduzeo, bila je da napadne i potopi brod pun oružja namenjenog paravojnoj grupi Menahema Begina, Irgunu. „Država mora da ima monopol nad upotrebom sile,“ izjavio je on, pa su paravojne grupe na silu rasformirane. Da li ima ikoga ko bi poverovao da bi Jaser Arafat, ili bilo koji javno izabran palestinski vođa, pokazao tu vrstu hrabrosti protiv onih koji su ga izabrali? Arafatovo lično učešće (i poricanje tog učešća) u transportu iranskog oružja namenjenog teroristima 2002, zaista postavlja pitanje njegove pouzdanosti kod prekida terorizma.

Svaki objektivni posmatrač situacije na Bliskom istoku morao bi da prizna da postoji značajna verovatnoća da bi palestinska država mogla da posluži kao lansirna rampa za obnovljeni terorizam – i to još gori. Sve dok se, i osim ako se taj zastrašujući scenario ne spreči, uz konkretne garancije Sjedinjenih Država i međunarodne zajednice, biće teško da se u Izraelu dođe do političkog konsenzusa koji će takvu državu podržati. Nije dovoljno reći da Izrael zadržava pravo da se brani i da uzvraća na terorističke napade, pošto, kada je Izrael to činio u prošlosti, dolazilo je do osude od strane

međunarodne zajednice i Ujedinjenih nacija. Ta bi osuda bila još jača ako bi Izrael bio prinuđen da napadne novoformiranu palestinsku državu, koja, na rečima, radi na sprečavanju terorizma a u tajnosti ga podržava, ili čak zatvara oči dok se napadi događaju. Ne može se računati na Ujedinjene nacije, pošto postoje dokazi da je UNRWA odbila da preduzme bilo šta u pogledu sprečavanja terorizma koji je bio otvoreno planiran i organizovan u izbegličkim kampovima. Samo bi Sjedinjene Države, uz saradnju ostalih nacija, mogle da obezbede potrebne garancije. Međutim, malo se napora ulaže da bi se prevazišla ta *šta-bi-se-dogodilo-ako* barijera koja stoji na putu miru, pošto se toliko pažnje posvećuje okrivljavanju Izraela za sadašnji zastoj.

Kada bi jedina posledica neproporcionalne osude Izraela zbog grešaka koje je činio i čini bila nefer odnos prema jevrejskoj državi, to bi bila dovoljno velika nepravda imajući u vidu istoriju diskriminacije Jevreja i jevrejskih institucija tokom hiljada godina – ali posledice su neuporedivo gore. Dvostruki standardi koji se tu primenjuju dovode u opasnost vladavinu prava i verodostojnost međunarodnih institucija.

Neproporcionalan, ponekad isključiv, fokus na nesavršenosti Izraela, međunarodnoj zajednici obezbeđuje spreman izgovor da ignoriše mnogo ozbiljnija i trajna kršenja ljudskih prava. Time se takođe ohrabruju oni koji namerno primenjuju nasilje da bi izazvali reakciju Izraela, za koju znaju da će se dogoditi, i koja će rezultirati neproporcionalnom i preteranom kritikom Izraela.

Najzad, a to je možda i najsuptilnije, kakofonija nerazumne osude Izraela na osnovu dvostrukih standarda teži da priguši razumnu, srazmernu i kontekstualnu kritiku određene politike Izraela, njegove vlade i akcija. Kada se jevrejska zajednica kritikuje na tako nefer način, neki od onih koji je podržavaju – čak i oni koji bi normalno kritikovali određene akcije – postaju defanzivni. Oni shvataju da bi njihova kritika samo dodala podršku nerazumnim naporima za demonizaciju jevrejske države. Konačan rezultat je da oni koji na nefer način napadaju Izrael otežavaju fer kritiku izraelske politike, pa ponekad obeshrabruju Izrael u prihvatanju razumne kritike i njene primene. Time indirektno, ali osetno, doprinose nasilju koje sprečava napore da se dođe do trajnog i pravednog mira.

Kao stalni pobornik slobode govora, i neko ko celog života koristi pravo slobode kritikovanja, sigurno nikada ne bih pokušao da sprečim izražavanje bilo kakvog gledišta u odnosu na Izrael, ali takođe čvrsto verujem u to da reči imaju težinu i da nepravedna osuda može ponekad mnogo da košta. Selektivna i

nepravedna kritika Izraela sa sobom nosi užasnu cenu koja se meri životima i sakaćenjem. Neki neprijatelji Izraela smatraju da se ta cena isplati – ona se zapravo posebno izračunava da bi se dobili nasilni rezultati. Mnogi ljudi dobre volje ne uviđaju da sam nefer postupak i osuda upravljena samo i isključivo na Izrael, dovodi do rezultata koje sigurno oni sami ne bi odobrili.

Sve u svemu, odbrana Izraela je veoma osnovana, naročito kada se posmatra u poređenju sa drugima i u kontekstu, ali i kada se prosuđuje na osnovu razumnih i objektivnih standarda. Izrael je mala demokratska država, okružena neprijateljski nastrojenim susedima, i bori se za svoj opstanak. Vodi rat sa mnogobrojnim neprijateljima izvan i unutar svojih granica, kao i protiv neprijateljskih nacija i grupa koje nastoje da ga delegitimizuju unutar međunarodne zajednice. Njegove akcije koje godinama sprovodi radi odbrane sopstvenih civila i sopstvene nacije daleko su od savršenih. Izrael je činio greške, reagovao preterano, ponekad nije bio velikodušan prema svojim neprijateljima. Ali isto to, ponekad čak i gore, može se reći za većinu drugih demokratija.

Ono što se za druge demokratije ne može reći je da se bilo koja od njih ponašala bolje – više u skladu sa zakonima, velikodušnije – kada su se suočile sa jednakim pretnjama prema sopstvenim stanovnicima i sopstvenom opstanku. Kad god Izrael, ili bilo koja druga nacija, odstupa od savršenstva, treba da ga kritikuju sopstveni građani ali i oni izvana. Ali nijedna nacija – i sigurno nijedna nacija čiji su pripadnici bili kroz istoriju predmet tolikih predrasuda, progona i diskriminacije – ne bi trebalo da bude podvrgnuta dvostrukim standardima i isključivoj nefer osudi, kao što je slučaj sa jevrejskom nacijom.

Pre nego što iznesem svoj predlog za budući mir, dozvolite mi da se direktno obratim sve većem broju studenata i mladih ljudi koji se pridružuju legijama fanatika koji Izraelu ne priznaju nikakva prava i ne vide ništa loše kod onih koji teže uništenju Izraela i isterivanju njegove jevrejske populacije. Vi ste sada na pogrešnoj strani istorije. Na drugoj ste strani moralnosti i pravde. Pridružili ste se, možda u neznanju, silama zla koje su milenijumima nametale dvostruke standarde protiv svega što je jevrejsko.

Vi ste sada na strani onih koji su podržavali Hitlerov Holokaust i koji sada poriču da se on ikada dogodio. Podržavate one koji ponovo ciljaju bebe, decu, žene, starce, samo zato što su Jevreji. U vrlo lošem društvu. Ne možete više da se krijete iza neznanja, pošto su činjenice potpuno pristupačne

svakom ko želi da upotrebi sopstvenu glavu i da razmisli.

Ako bi se jevrejskom narodu ponovo dogodila tragedija, ili jevrejskoj naciji koja je sada dom za više od pet miliona ljudi, istorija će vam oštro suditi – isto kao što je učinila vašim prethodnicima u istoriji. Razmislite. Učite iz činjenica. Saslušajte sve strane. I, ako ste osoba dobre volje, na ovo složeno pitanje više nećete gledati samo kao protivnik Izraela. Sebi i istoriji dugujete da ne budete i dalje saučesnik novoj varijanti najstarije predrasude na svetu.

Odbrana mira: prvi neophodni koraci

Izrael ima najbolje izgleda da dostigne mir tako što će ostati vojnički jak i ako pomogne da ojačaju oni Palestinci koji istinski veruju u rešenje sa dve države – oni koji bi bili zadoivljivi palestinskom državom koja, rame uz rame, živi sa jevrejskom državom, i to ne samo kao privremeni deo taktike, već kao trajno rešenje za ovaj problem koji je već sto godina star. Mada sadašnja ispitivanja javnog mnjenja pokazuju da većina Palestinaca, i mnogi Arapi u celom svetu, palestinsku državu vide samo kao taktički prvi korak ka konačnom uništenju Izraela, najbolje je nadati se da će vreme i napredak promeniti te brojeve. Uvek će biti onih koji se protive samom postojanju Izraela, i koji će biti spremni da sami sebe dignu u vazduh, zajedno sa izraelskim civilima, da bi postigli taj nerealni cilj. Neće nestati sav terorizam – sada ili ikada – čak i kada bi Izrael učinio sve što može da se ostvari snažna palestinska država. Izrael će, kao i Sjedinjene Države, verovatno morati da nastavi da živi uz određenu dozu terorizma, kao što su Afro-Amerikanci morali godinama da trpe nasilje Kju Kluka Klana. Ali Klan je konačno mrtav (ili je bar na veštačkim plućima), pa će možda i palestinski terorizam tako umreti jednog dana. Ipak, biće to sporo umiranje zato što ima veću podršku među Palestincima i islamskim ekstremistima nego što je Klan ikada imao među rasistima Amerike.

Potpuni nestanak svog palestinskog terorizma ne bi trebalo da bude preduslov stvaranju palestinske države uz bezbedne granice Izraela. Ako bi se takav uslov nametnuo, bilo bi kao da se terorističkim grupama daje pravo veta nad napretkom ka miru – veta koje bi oni žestoko iskoristili, kao što su uvek činili u prošlosti čim bi se ostvario mali pomak u pravcu mira. Ali potpuni, i pošten, napor od strane Palestinskih vlasti, i onih grupa i pojedinaca nad kojima te vlasti imaju kontrolu, u smislu prekida sa terorizmom – to mora da bude bezuslovni preduslov državnosti. Palestinska država

mora da ostvari apsolutni monopol nad vojnim, para-vojnim, gerilskim i terorističkim nasiljem, kao što je jevrejska država učinila 1948, kada je na silu i za stalno razoružala Ecel i Lehi. Čak i pre nego što postanu država, palestinske vlasti moraju da pokažu da su spremne i sposobne da razoružaju terorističke grupe, a naročito one – kao što su Tancim i Al-Aksa brigada mučenika – koje sebe smatraju delom pokreta Fatah. Svakako da se državnost palestinskih vlasti ne može ozbiljno razmatrati sve dok one nastavljaju da uvoze nelegalno oružje za terorističke grupe, kao što su učinile januara 2002, kada je brod *Karin A* uhvaćen a njegov kapetan priznao da nosi oružje koje je naručio Jaser Arafat.

Uslov za stvaranje snažne palestinske države pored snažnog Izraela je da se Palestinci odreknu svog nerealnog sna, koji je istovremeno i mora za Izrael, o povratku nekoliko miliona onih koji tvrde da su izbeglice iz Izraela. To takozvano palestinsko pravo na povratak, više nego bilo koja akcija od strane Izraela, uključujući i pogrešnu produženu okupaciju i pogrešno širenje naselja, jeste *najveća* prepreka trajnom miru između Izraelaca i Palestinaca.

Malo je onih Palestinaca koji zaista žele da se vrate u Izrael i da postanu deo arapske manjine u jevrejskoj državi (osim ako se plaše muslimansko-palestinske tiranije). Većina bi sigurno rađe bila deo muslimanske većine u ekonomski stabilnoj i politički demokratskoj palestinskoj državi. Kao što je ranije objašnjeno, pravo povratka koje se zahteva uvek je bilo samo taktika smišljena da se Izrael preplavi milionima Palestinaca, čime bi se jevrejska nacija pretvorila u treću palestinsku državu i još jednu od brojnih islamskih država.

Rezolucija, usvojena na konferenciji izbeglica u Homsu u Siriji, jasno je istakla 1952: „Svaka diskusija usmerena ka rešenju palestinskog problema a koja se neće zasnivati na osiguranju prava izbeglica da unište Izrael, smatraće se sknavljenjem arapskog naroda i aktom izdaje.“ Međutim, pravo Izraela na postojanje mora da potvrdi međunarodna zajednica, i moraju ga priznati palestinske vođe, da bi se nadjačalo svako zahtevano pravo na povratak.

Palestinci se, takođe, ne bi odrekli nikakvog osnovanog prava. Nijedna druga grupa izbeglica u istoriji – svakako nijedna koju bi stvorile takve složene sile, koje su navele jednak broj Arapa da napuste Izrael i Jevreja da napuste arapske zemlje – nikada nije dobila stvarno, efektivno pravo na povratak koji bi, ako ne i u nameri, promenio karakter i prirodu zemlje iz koje su otišli.

Štaviše, velika većina Palestinaca, koji sada traže pravo na povratak u Izrael, nikada nije bukvalno ni

nogom kročila na tlo Izraela. Oni, njihova deca, često i njihovi unuci – rođeni su u izbegličkim kampovima koje su neprijatelji Izraela namerno uspostavili da održe i naduvaju problem izbeglica, sve u svrhu uništenja Izraela. Među onim malobrojnim koji su stvarno otišli iz Izraela pre više od pola veka, i koji su još uvek živi, mnogi su u Izraelu živeli samo po nekoliko godina. Setite se da definicija palestinske izbeglice, za razliku od bilo koje druge izbeglice u istoriji sveta, podrazumeva osobu koja je živela u Izraelu *samo dve godine*, i koja je to mesto napustila iz bilo kog razloga, uključujući ekonomske razloge, ujedinjenje porodice, mržnju jevrejskih suseda ili taktičke odluke arapskih lidera. Ovo je jedan od najneosnovanijih izbegličkih zahteva u istoriji, pa ipak je baš taj dobio najjaču podršku međunarodne zajednice. Još jednom: jaz između stvarnosti i njene percepcije je bez presedana, možda zato što je nacija koja je optužena za stvaranje naduvanog problema izbeglica – jevrejska nacija.

Došlo je vreme – zaista: odavno je bilo vreme – da se prekine sa tom šaradom u vezi povratka takozvanih arapskih izbeglica. Čak je i Noam Čomski tražio od palestinskih lidera da prestanu da truju svoje sledbenike obećanjima prava na povratak koji nemaju nikakvog načina da ostvare. Sve dok svet ne prizna da je arapsko odbijanje da prizna postojanje Izraela, u skladu sa planom podele Ujedinjenih nacija, dovelo do razmene stanovništva koju sada treba smatrati permanentnom, nema izgleda za mir među Arapima i Izraelom. Ali ubrzo pošto svet prizna Izraelu pravo na postojanje i život kao jevrejske države, bez pretnje povratkom miliona neprijateljski nastrojenih izbeglica koje bi da ga unište, izgledi za mir će se dramatično povećati.

Profesor Mihael Valcer, sa Prinstonskog univerziteta za napredne studije, tvrdi da Palestinci nikada neće steći državu ako se ne odreknu prava na povratak i demografskog uništenja Izraela kao jevrejske države. Takođe je ispravno primetio da ima malo, ako ih uopšte ima, palestinskih vođa koje *bi pokazale spremnost da odustanu od prava na povratak kao cenu za dobijanje države. Meni se čini da bi to bila ispravna pozicija, pošto traženje povratka zapravo ponovno otvara konflikt iz 1947-1948, što nije od velike pomoći pola veka kasnije. Sve ostale izbeglice iz godina neposredno posle Drugog svetkog rata, od Centralne Evrope do Jugoistočne Azije, uspešno su raseljene. Palestinci su i dalje u logorima, jer su njihove vođe i vođe susednih arapskih država donele odluku da ih se tamo drži: to je bio način da se insistira da rat Izraela za nezavisnost nije gotov. Danas, međutim, ako*

Palestinci žele da pobede u sopstvenom ratu za nezavisnost, oni moraju da priznaju da je Izrael već pobedio. Možda će se neki broj izbeglica vratiti u Izrael, veći broj će otići u Jordan (broj će zavisiti od brzine investicija i ekonomskog razvoja). Oni koji preostanu će morati najzad da budu razmešteni. Vreme je da se reši njihova stvarna beda a ne simbolični zahtevi. I dalje će postojati palestinska dijaspora, kao što i dalje postoji jevrejska dijaspora. Jasna izjava Jasera Arafata kojom se priznaje ova jednostavna istina bila bi veliki korak ka objavi da je prvi rat završen.

Ne samo da je Jaser Arafat odbio da učini ovaj korak, palestinske vlasti su nedavno učinile ogroman korak nazad time što su pravo na povratak uključile u svoj novi ustav i insistiraju da to ostane deo „mape puta“. Štaviše, mada je novi palestinski premijer priznao Izraelu „pravo na postojanje“, do sada je odbijao američki zahtev, učinjen 1. juna 2003, da prizna njegovo „postojanje kao jevrejska država.“ Ovo odbijanje je očuvanje palestinskog zahteva da Izrael treba da dozvoli milionima arapskih izbeglica da se „vrate“ u Izrael i da ga pretvore u još jednu državu sa većinom Palestinaca. Nada većine Izraelaca je da će Palestinci na kraju ipak odustati od svog nerealnog zahteva, pošto je Arafatovo odbijanje da to učini osudilo ranije mirovne pregovore, 2000-2001, na propast.

Predsednik Hosni Mubarak je učinio pozitivan korak u tom pravcu time što je izjavio da je „palestinski zahtev u odnosu na 'pravo na povratak' potpuno nerealan i moraće da se reši finansijskom kompenzacijom i raseljavanjem po arapskim zemljama.“ Naravno da je to upravo ono što je bilo ponuđeno u Kemp Dejvidu i u Tabi – 30 milijardi dolara kompenzacije, plus priznanje „nedela“ učinjenih prema izbeglicama i pravo nekih izbeglica da se vrate u Izrael. Međutim, Arafat je napustio pregovore, tvrdeći da Barakova ponuda neće rešiti problem izbeglica. Svaka nada u postizanje stvarnog mira biće odbačena ako se palestinsko vođstvo ne odrekne tog „prava na povratak“ koje nije ništa drugo nego skriveno „pravo“ da se Izrael uništi demografskim, umesto terorističkim sredstvima.

Muslimanski svet takođe mora da se odrekne svojih šovinističkih i rasističkih tvrdnji da je postojanje jevrejske države, bez obzira koliko ona bila mala, na „svetoj muslimanskoj zemlji“ prekršaj islamskog zakona. Ovih apsurdnih tvrdnji, koje služe samo jednom cilju i koje je prvi izrekao antisemitski veliki muftija 1920. godine, a koje se neprekidno ponavljaju u palestinskim poveljama, ustavima i pridikama,

moraju palestinske vođe da se kategorično i javno, jednom zauvek, odreknu – i to ne primenjujući taktiku, već priznajući jednako pravo na postojanje jevrejskoj državi kao što ima i palestinska.

Etan Broner, koji je od 1991. do 1997. pokrivao Bliski istok, i koji je sada urednik prve strane *Njujork Tajmsa*, nedavno je pričao o intervjuu koji je imao sa pokojnim kraljem Huseinom iz Jordana, gde se videlo koliko je duboku usadeno protivljenje legitimitetu Izraela čak i kod najumerenijih arapskih vođa:

Pitao sam jednom kralja Huseina... da li cionizam smatra legitimnim. Da li prihvata da postoji bilo kakva istorijska osnova pravu koje Jevreji polažu na deo Palestine kao na svoju domovinu. Pogledao me je kao da sam pao s Marsa i izbegao pitanje. Možda je do 1999, kada je umro, ublažio svoj stav. Ali njegova reakcija je primer koji odslikava veliku većini Arapa današnjice.“

Broner je takođe pisao o Saebu Erekatu, „umerenom“ palestinskom vođi, koji je tokom pregovora u Kemp Dejvidu 2002. izjavio da muslimani smatraju da „jevrejski Hram nikada nije postojao“ u Jerusalimu, uprkos skoro jednoglasnosti među istoričarima i arheolozima da je najsvetije mesto postojalo u Jerusalimu, na Brdu Hrama. Ovaj falsifikat istorije je deo palestinskog napora da se ospore sva istorijska prava Jevreja, ne samo u vezi Jerusalima već u vezi bilo kog dela Izraela.

Arapske i muslimanske nacije sveta takođe će morati da prihvate ne samo postojanje Izraela, kao činjenicu, već i njegovo pravo da postoji kao jevrejska država u miru i bezbednosti. Pretnje genocidom i političkim ubistvom, koje stalno dolaze sa raznih strana, moraju jednom zauvek da prestanu. Arapske i muslimanske vođe moraju svom narodu da kažu da Izrael neće biti napadan, zato što ima pravo na postojanje, a ne zato što „u ovom trenutku“ nije taktički poželjno napadati ga – a te izjave moraju da budu učinjene, i ponavljane, na arapskom jeziku, njihovim narodima, a ne samo francuskim i engleskim diplomatama.

Izrael mora da ima garancije bezbednosti kako od spoljnjih tako i od unutrašnjih neprijatelja. Ako se to dogodi, i dok se to ne dogodi, Izrael mora da nastavi da održava kvalitativnu vojnu superiornost nad kombinovanim vojnim snagama svojih potencijalnih neprijatelja, što je i najbolja garancija mira u regionu, pošto Izrael ne može ni na koga da računa u pogledu svog opstanka.

Sa svoje strane, Izrael mora da se odrekne svih zahteva, kao što je i ponudio u Kemp Dejvidu i Tabi 2000. godine, nad Zapadnom obalom i Pojasom Gaze, uz samo mala teritorijalna podešavanja, predviđena Rezolucijom 242 Ujedinjenih nacija, da bi sebi

osigurao bezbednost. Takođe mora da prekine sa izgradnjom naselja u Pojasu Gaze i u srcu Zapadne obale, mada bi, vremenom, Jevrejima trebalo da bude omogućeno bezbedno stanovanje bilo gde u Palestini – kao što Palestinci mogu, a to i čine, da žive u Izraelu. Izraelski Premijer Ariel Šaron je 25. maja 2003. objavio da je „stigao trenutak da se ovaj deo zemlje podeli između nas i Palestinaca.“ Njegova vlada je izglasala prihvatanje „mape puta“, uključujući i stvaranje palestinske države. Sada palestinske vlasti moraju da demonstriraju svoju odlučnost da demontiraju palestinske terorističke organizacije i da učine sve što mogu da spreče buduće akte terorizma. Ostaje da se vidi da li sadašnje vođe imaju hrabrosti i moći da primene obaveze prihvaćene kad je prihvaćena i mapa puta.

U značajnom članku, objavljenom u časopisu *Dissent (Neslaganje)*, profesor Valcer je ukazao na četiri rata koji se vode istovremeno:

Prvi je rat koji vode Palestinci radi uništenja Izraela.

Drugi rat vode Palestinci radi ustanovljavanja nezavisne države, pored Izraela, čime će se završiti okupacija Zapadne obale i Pojasa Gaze.

Treći rat je rat koji vodi Izrael radi obezbeđenja sopstvene bezbednosti unutar granica iz 1967.

Četvrti rat je rat koji vodi Izrael radi uspostavljanja Većeg Izraela, za izgrađena naselja i okupirane teritorije.

Valcer zatim tvrdi da za većinu Palestinaca rat za uništenje Izraela ima prioritet nad uspostavljanjem palestinske državnosti uz Izrael. Kao dokaz za to on navodi da je u Kemp Dejvidu i u Tabi „bilo moguće uspostaviti državnost bez ikakvog rata“. Ipak, ta je mogućnost odbijena, jer bi tako Izrael ostao netaknut, kao jevrejska država. Za većinu Izraelaca, s druge strane, „odbrambeni rat za bezbednost Izraela“ ima prednost nad bilo kakvim ratom za „veći Izrael“. Dokaz za to je da je vlada Izraela, skoro sigurno podržana od strane većine stanovnika, bila spremna da prekine okupaciju i da razmontira naselja, u zamenu za stvarni mir i bezbednost. Pa ipak je Arafat odbio Barakov predlog, ne ponudivši ništa u zamenu.

Da bi mir postao stvarnost, Palestinci koji podržavaju onaj prvi rat – za uništenje Izraela – moraju da dođu do uverenja da to ne samo da nije moguće, već i da je pogrešno. A oni Izraelci koji podržavaju pomenuti četvrti rat – za trajnu okupaciju i proširenu mrežu naselja – moraju da dođu do istog ubeđenja. Problem je u tome što ima mnogo više Palestinaca koji veruju u prvi rat, nego Izraelaca koji veruju u četvrti, i što su Palestinci mnogo spremniji da koriste terorističko

nasilje u uzaludnom ali smrtonosnom naporu da ostvare svoj nečasni cilj – uništenje jevrejske države.

Zbog toga su najvažniji koraci, koji moraju da budu i najuporniji prema miru, koraci ka menjanju stavova: palestinski lideri moraju da prestanu da svoju decu uče da mrze Jevreje i Izraelce, moraju da prestanu da objavljuju mape na kojima nema Izraela, i moraju da prestanu da varaju „izbeglice“ da će se vratiti jednog dana u svoje domove u muslimanskom Izraelu. Izraelski lideri moraju da prestanu da ohrabruju izgradnju naselja, i moraju da obeshrabre iluzije o velikom Izraelu, u koji su uključeni veliki delovi Judeje i Samarije. Jevreji moraju da odustanu od svojih zahteva za biblijskim zemljama, u ime pragmatičnog kompromisa, isto kao što moraju da budu napušteni i koranski islamski zahtevi. Najvažnije je da međunarodna zajednica, akademska levica, verske vođe i ljudi dobre volje u celom svetu, prestanu sa svojim pokušajima demonizovanja i delegitimizovanja jevrejske nacije, dok ona čini razumne napore da zaštititi svoje stanovništvo i istovremeno traži partnere za mir. Ova nepromišljena i jednostrana osuda Izraela je, već sama po sebi, postala prepreka miru.

Rešenje sa dve države, koje su predložili bivši predsednik Sjedinjenih Država Bil Clinton i bivši premijer Izraela Ehud Barak, što sada očigledno prihvataju i premijer Ariel Šaron i Mahmud Abas (Abu Mazen), u sebi sadrži ogromne šanse kako za Palestinca tako i za Izraelce. Postojala bi demokratska, ekonomski održiva Palestina, koja ne bi predstavljala opasnost za bezbednost Izraela. Demokratije obično ne ratuju jedna protiv druge, a ekonomski održive demokratije imaju zaista dobre šanse da razlike među sobom razreše na miran način, i da spreče terorističke grupe koje bi da operišu unutar njihovih granica. Odustajanjem od nerealnih zahteva i priznajući uzajamno pravo da se živi u miru, Izrael i Palestina mogu da postanu svetionici prosvetlosti, napretka i nade u svetu koji je sve opasniji.

Ove zaključne redove pišem u raspoloženju obazrivog optimizma, pošto sam upravo gledao premijera Izraela Ariela Šarona, premijera palestinskih vlasti Mahmuda Abasa, jordanskog kralja Abdulaha i našeg predsednika Džordža Buša, kako se rukuju u Akabi i izgovaraju reči mira i pomirenja. Međutim, samo rukovanje neće doneti mir, niti će to učiniti pomirljive reči posle tolikih godina prolivanja krvi. Biće potrebne teške i dugoročne akcije na terenu da bi se izgradilo uzajamno poverenje.

Na sam dan samita u Akabi, palestinski ekstremisti su se zarekli da će nastaviti sa nasiljem, pošto se Jaser Arafat požalio da Izrael nije ponudio „ništa konkretno“.

Čini se čak da je i Mahmud Abas sačuvao opciju demografskog uništenja Izraela, time što je odbio da prizna pravo Izraela da postoji kao jevrejska država.

Istog tog dana, neki od jevrejskih naseljenika na Zapadnoj Obali održali su proteste protiv mirovnih napora, i nosili transparente na kojima je pisalo: „Mapa puta g. Buša se ne slaže sa mapom puta Stvoritelja“. Dobra je vest da se činilo da je ubedljiva većina Izraelaca, uključujući i upadljivo veliki broj naseljenika, spremna da mapu puta sprovede u delo – sve pod uslovom da taj put vodi ka trajnom miru i stvarnom rešenju sa dve države – sa jevrejskom većinom u jednoj i arapskom većinom u drugoj. Značajan broj Palestinaca je takođe spreman na kompromis u interesu mira.

Ako bi miroljubivo rešenje sa dve države konačno postalo stvarnost, to bi bio blagoslov za sve. To bi, međutim, imalo i tragične tonove, jer je to upadljivo razumno i fer rešenje moglo da bude ostvareno odavno, samo da arapsko vodstvo nije odbacilo *Pilov izveštaj*, podelu predloženu od strane Ujedinjenih nacija, predloge iz Kemp Dejvida i Tabe. Toliko je života upropašćeno toliko puta ponovljenom nespremnošću od strane tolikih arapskih vođa da priznaju pravo jevrejskom narodu da mirno uspostavi malu jevrejsku državu u onim delovima drevne jevrejske domovine koju su obrađivali i gde su bili jasna većina. Da bi se izbeglo da krvava prošlost opet postane sadašnjost, moramo da učimo na svojim tragičnim greškama koje su bespotrebno odnele tolike živote.

Ovde završavam odbranu Izraela iznesenu u ovoj knjizi. Jasno mi je, međutim, da odbrana nikada ne sme da miruje kada se radi o jevrejskoj državi. Bez obzira kakve će korake Izrael preduzeti na putu ka miru i rešenju sa dve države, uvek će biti onih koje ništa drugo neće zadovoljiti – osim uništenja Izraela. Iz tog razloga, najbolja odbrana Izraela mora da ostane odlučnost da se preživi i sposobnost da se odbrane civili od onih ekstremista – od kojih su neki naoružani bombama a drugi fanatizmom – koji ne mogu da podnesu stvarnost nezavisne i demokratske jevrejske države.

2003.

Preveo Brane Popović

Alen Deršović rođen 1. septembra 1938. je američki advokat, pravnik i pisac. Stručnjak je na polju američkog ustavnog i krivičnog prava, kao i građanskih sloboda. Deo karijere proveo je na Pravnom fakultetu Univerziteta Harvard, gde je 1967, sa svojih 28 godina, postao najmlađi redovni profesor u istoriji.

Život se sa mnom mnogo poigrao

Novi roman Davida Grosmana *Život se sa mnom mnogo poigrao* predstavlja veliki trenutak savremene svetske književnosti. Za prethodni roman *Konj ulazi u bar* Grosman je dobio Međunarodnu nagradu Man Buker, a za prevod novog romana, pre nekoliko meseci objavljenog u Izraelu, zainteresovane su desetine svetskih izdavača. *Arhipelag* objavljuje prvi prevod ovog romana.

Možda prvi put jedna osoba iz naših krajeva i našeg istorijskog i kulturnog iskustva postaje junak jednog velikog romana svetske književnosti. Junakinja romana je Eva Panić-Nahir, a veliki deo romana odigrava se u Beogradu, okolini Varvarina, na Golom otoku, kao i u drugim mestima bivše Jugoslavije.

Grosmanov roman je velika i paradigmatična priča XX veka zasnovana na sudbini Eve Panić i na njenom životu od Čakovca, preko Beograda i Varvarina, do Golog otoka i odlaska u Izrael, gde će decenijama živeti u kibucu.

Život se poigrao sa Grosmanovom junakinjom, ali je nije slomio. Pričajući svoj život, Grosmanova junakinja ostavlja veliko zaveštanje samom svojom nesvakidašnjom i uzbudljivom pričom u kojoj oživljavaju složena istorijska vremena i čudesne ljudske sudbine, da bi u poznu starost odlučila da zajedno sa svojom porodicom ponovo poseti neka od mesta svog života, na prvom mestu Goli otok.

– Eva Panić-Nahir, po kojoj je stvoren Verin lik, bila je poznata i poštovana u Jugoslaviji. O njoj su izdate monografija i biografija, a Danilo Kiš joj je posvetio televizijsku seriju prikazanu u Srbiji, u kojoj je govorila o užasima Golog otoka. To je bio prvi put da je široj javnosti otkrivena istina – do tada potiskivana i ućutkivana – o Titovim gulazima. Eva je postala simbol hrabrosti, skoro nadljudske, simbol čovekove moći da se sačuva ljudskost i u najtežim situacijama. Pre više od dvadeset godina Eva mi je prvi put ispričala svoj život. Od tada se često vraćala na to. Duboko prijateljstvo nas je spajalo, nije bilo moguće ne voleti je i ne diviti se njenoj hrabrosti i ljudskosti. Takođe, ponekad je bilo teško ne slomiti se o principijelnu krutost i hermetičnost koju je posedovala. Želela je da napišem priču o njoj i njenoj ćerki Tijani Vejdžis. Jedno od najdražih iskustava u pisanju ove knjige bilo mi je poznanstvo s Tijanom, punom životne mudrosti, optimizma i hrabrosti. Obe su bile velikodušne i dale mi potpunu slobodu da ispričam njihovu priču, kao i da u nju unesem maštu i ono što se nije desilo u stvarnom životu. Od sveg srca im zahvaljujem na toj slobodi – kaže David Grosman o nastanku romana *Život se sa mnom mnogo poigrao*.

Roman *Život se sa mnom mnogo poigrao* upravo je objavljen u izdanju *Arhipelaga*.

© za srpski jezik: „Arhipelag“ www.arhipelag.rs

Knjigu prevela sa hebrejskog *Dušica Stojanović Čvorić*.

David Grosman (Jerusalim, 1954), jedan je od najznačajnijih savremenih svetskih pisaca i, svakako, najvažniji savremeni izraelski autor. Poznat kao romansijer, pripovedač, esejista i dramski pisac, Grosman je i pisac lucidnih i provokativnih angažovanih tekstova i političke publicistike, najčešće posvećenih bliskoistočnim temama. Dela Davida Grosmana prevedena su na 25 svetskih jezika, a njihov pisac je dobitnik niza najprestižnijih međunarodnih nagrada za književnost. Najvažnije knjige proze: *Osmeh jagnjeta*, *Intimna gramatika*, *Cikcak dečko*, *Vidi pod: Ljubav*, *Budi moj nož*, *Neko da pobegnem sa*

njim: Roman o neponovljivom gradu Jerusalimu, Njeno telo zna, Lavlji med, Do kraja zemlje, Izvan vremena.

Objavio je i nekoliko knjiga proze za decu i omladinu, od kojih je najpoznatiji kratki romani: *Duel u Jerusalimu* i *Zagrljaj*.

Najvažnije publicističke knjige: *Žuti vetar*, *Smrt kao način života*.

Po Grosmanovim romanima *Osmeh jagnjeta*, *Intimna gramatika* i *Vidi pod: Ljubav* snimljeni su filmovi.

Živi u Jerusalimu.

Izraelsko izdanje Grosmanove knjige *Život se sa mnom mnogo poigrao*

U izdanju *Arhipelaga* objavljeni su i Grosmanovi romani *Vidi pod: Ljubav* (2007), *Njeno telo zna* (2009), *Do kraja zemlje* (2010), *Izvan vremena* (2014) i *Konj ulazi u bar* (2017).

David Grosman

Put na Goli otok

Na Ostrvu sam, ja sam na Golom. Prazno je i pusto. Sami smo.

Juče u četiri sata posle podne bilo je zatišje u oluji i mogli smo da otplovimo na Ostrvo. Prognoze vremena koje smo na nekoliko sajtova proverili rekle su da će se ponovo pojačati tokom noći. A tada ćemo, mislili smo, biti već u avionu za Izrael. Vlasniku ribarskog brodića smo platili čitavo bogatstvo, jer je bio jedini koji je prihvatio da nas preveze do tamo po takvom vremenu. Tražio je da mu unapred platimo i proklinjao je i pljuvao u more kad je od Rafija dobio čekove. Mrzeo je sebe i svoju pohlepu, a posebno je mrzeo nas. Čekaće nas jedan sat, rekao je i rukom pokazao na svoj sat, ni minut duže a onda će se vratiti na obalu s nama ili bez nas. Izračunali smo: sat na Ostrvu, četrdeset minuta plovidbe nazad, brza vožnja do Beograda – stići ćemo, tesno, ali stižemo na let.

Pokušavam da opišem događaje po redu, onako kako su se dogodili, da sačuvam sekvence. Veći deo plovidbe smo stajali blizu pramca. Ljuljali smo se s brodićem, vetar i more su nas šibali, a vazduh je smrdeo na mrtvu ribu. Vlasnik brodića je zarežao da se približava bura, jak severni vetar. Policija već blokira puteve, jer je to vetar koji prevrće automobile.

Onda sam ugledala Ostrvo u magli i noge su klecnule. Ušla sam u kabinu. Poželela sam da na trenutak budem sama pre nego što kročimo na Ostrvo. Kiša se iznenada vratila. Teška i gusta.

Zapisala sam: već može da se vidi Goli otok. Osećaj? Malo zastrašujući. Vrsta strahopoštovanja.

Izlazim napolje.

Nina mi nešto kaže. Nemoguće je razumeti. Viče mi na uvo koliko ovo ostrvo liči na ono na Arktiku. Oba liče na glavu velikog krokodila koji leži u vodi. Brodić uplovljava u malu luku. Most je od trulog drveta. Drvene grede plutaju oko njega. Naduveni leš zeca leži u gustoj morskoj travi. Snažan vetar sve čisti pred sobom. Teško je pričati, teško se čuje. Kiša poput iglica udara po svakom deliću izložene kože. Vlasnik vezuje brod za mali kameni stub na obali i približava ga uz betonski zid luke. Ne pomaže nam da izađemo s broda. Rafael se penje na kameni dok i pruža nam ruku. Prva se penje Vera, za njom Nina, pa ja.

Na Ostrvu sam, ja sam na Golom.

Prazno je i pusto. Sami smo. Samo ludak može da dođe ovde po ovakvoj oluji. Vlasnik odvezuje brodić i brzo otplovljava. Nadam se da samo traži bolje mesto da se usidri tokom sledećih sat vremena. I dalje mi je teško da shvatim da smo na Golom otoku. Hladnoća i kiša nam ne dozvoljavaju da osetimo svečanost ovog trenutka. Naravno, niko od nas nije razmišljao o tome da ponese sa sobom kišobran, ali ionako ne bismo mogli da ga koristimo po ovom vetru. Vera trči između lokvi kiše, širom otvorenih usta. Brinem da ne padne jer šta bi onda bilo. Rafi ide za njom sa „sonijem“. Odvajam se od njih. Ponovo – želim sama da upijem prvi susret sa ovim mestom.

Čudi me da ovde ima ne baš malo kamenih građevina. Dvospratnih kasarni. Nisam to tako zamišljala. Ima i železničkih šina, očigledno za saobraćaj između logora. Čitala sam na nekom mestu da hrvatsko Ministarstvo za turizam želi da ovo mesto pretvori u atrakciju za turiste. Ali ono što me najviše iznenađuje je vegetacija – drveće i žbunje. Kad je Vera bila ovde, nije bilo nikakvog rastinja i pretpostavljam da su se promene dogodile kad je „Logor za prevaspitavanje“ pretvoren u kazneni zatvor za obične kriminalce.

Prevod sa hebrejskog *Dušice Stojanović Čvorić*.

Novo iz banjalučke Kuće poezije

Preminuo književnik Huan Oktavio Prens

Sebe je nazivao Jugoitaloargentincem

Od 1962. do 1967. i od 1975. do 1978. godine živeo je u Beogradu, gde su mu se i rodile dve ćerke, da bi se 1978. godine definitivno nastanio u Trstu. Za sebe je voleo da kaže da je Jugoitaloargentinac.

Foto: Printscreen / YouTube

Rođen je u Ensenadi (La Plata), 1932. godine. Rodnu Argentinu napustio je 1975. kao politički emigrant.

Prens je svoj radni vek proveo kao univerzitetski profesor španskog jezika i književnosti, a od sedamdesetih godina prošlog veka stekao je međunarodni ugled kao pesnik. Autor je velikog broja zbirki pesama i priča, i dva romana koja su oba objavljena i na srpskom jeziku.

Izdavačka kuća *Geopoetika* objavila je 2016. godine njegov poslednji roman *Višak identiteta* u prevodu Gordane Ćirjanić.

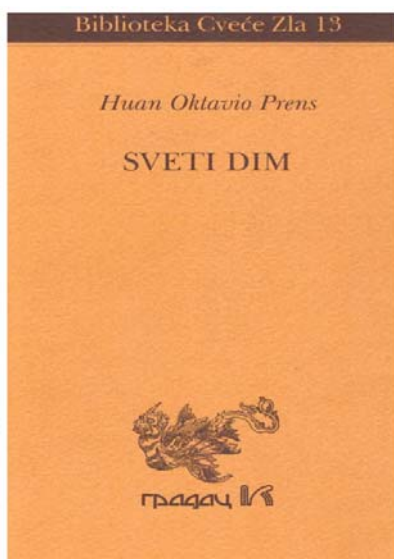
Kao prozaista iskazao se još 1962. godine, zbirkom pripovedaka *Karneval i druge priče*, da bi tek 1990. godine izdao svoju drugu proznu knjigu, kratki roman *Povest o obezglavljenom čoveku*, koji je zatim preveden na francuski, turski, italijanski i srpski jezik (2002). Posle toga je objavio esejističku kozeriju *Sveti dim*, koja je za sada videla svetlo dana samo u prevodu na srpski jezik (2006).

Gospodin Krek je njegov drugi roman, objavljen u Madridu 2006. godine. Preveden je na srpski jezik 2007. godine.

Srpsko izdanje knjige *Višak identiteta* je prvi objavljeni prevod njegovog trećeg romana, iz 2013. godine.

Huan Oktavio Prens priredio je i preveo na španski jezik osam antologija savremene jugoslovenske

poezije. U svom prevodilačkom radu naročitu pažnju posvetio je poeziji Vaska Pope. Takođe je objavio na španskom, u Madridu, ciklus spskih pesama o Marku Kraljeviću, uz uporednu studiju o španskom El Sidu i srpskom epskom junaku.

Za svoj književni i prevodilački rad dobio je brojne nagrade i priznanja, u raznim zemljama Evrope i Južne Amerike (Premio Casa de les Americas). Huan Oktavio Prens je bio osnivač i predsednik tršćanskog PEN centra.

Bio je počasni član Srpskog književnog društva.

B92

U ovom broju

Martin Buber: Ekstatičke ispovesti

Alen Deršovic: Odbrana Izraela/

Zaključak

*** Život se sa mnom mnogo poigrao

David Grosman: Put na Goli otok

*** Preminuo književnik Huan Oktavio

Prens

Alia Mundi

Magazin za kulturnu raznolikost

<https://istocnibiser.wixsite.com/ibis>
<http://aliamundimagazin.wixsite.com/aliamundi>

Ne zaboravite da otvorite

www.makabijada.com

http://balkan-sehara.com/prica1_2017.html

Istraživački i dokumentacijski centar

www.cendo.hr

Lamed

List za radoznale

Redakcija - *Ivan L Ninić*

Adresa: Shlomo Hamelech 6/21

4226803 Netanya, Israel

Telefon: +972 9 882 61 14

e-mail: ivan.ninic667@gmail.com

<https://listzaradoznale.wixsite.com/lamed>

Logo Lameda je rad slikarke

Simonide Perice Uth iz Vašingtona